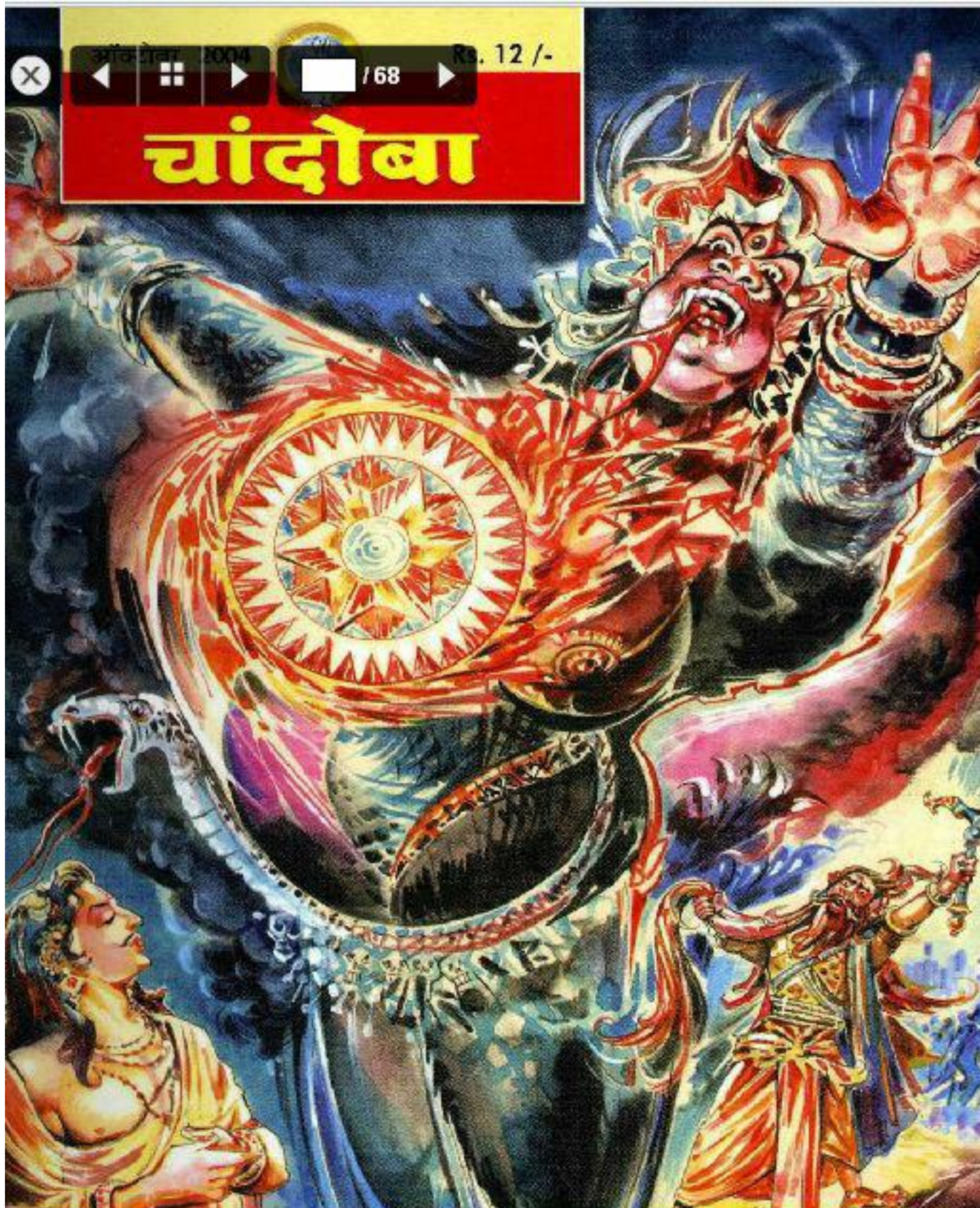

ऑक्टोबर 2004
Rs. 12 /-
/ 68
चांदोबा

चांदीची समई

हेलापुरीच्या न्यायालयांत चांदीच्या समईची चोरी झाल्याचा खटला चालला होता. केशव नांवाच्या माणसाची समई चोरीला गेली होती. न्यायाधीशांना केशव म्हणाला, "साहेब, तो श्रावणी शुक्रवार होता. बायकोने कांही बायकांना हळदीकुंकवाला बोलावले होते. जेव्हां सार्‍याजणी घरोघरी परत गेल्या, तेव्हां समईची चोरी झाल्याचे लक्षांत आले, आणि ही चोरी माधवची पत्नी गुणवती हिनेच केली आहे साहेब!" तो पुढे कांही सांगणार त्यापूर्वी न्यायाधीशाने त्याला विचारले, "माधवच्या पत्नीने, गुणवतीनेच, ही चोरी केली आहे, ही शंका तुला कशी काय आली?"

"साहेब, गुणवतीच्या घरांत कांहीतरी शुभकार्य गेल्या आठवड्यापूर्वी झाले होते, त्यांत भाग घ्यायला माझी पत्नीदेखील गेली होती. पूजेत ठेवलेली समई माझ्या बायकोने लागलीच ओळखली. माझी समई मला परत मिळवून द्या साहेब!" केशवने विनंती केली.

"ती समई तुझीच आहे याचा कांही ठोस पुरावा तुझ्याकडे आहे कां?" न्यायाधीशाने विचारले.

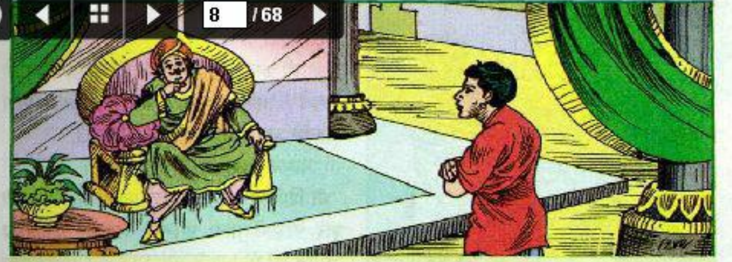
"साहेब, आमची समई जरा वेगळ्या घाटाची आहे. ओम् अक्षराच्या आकाराची आहे." केशव म्हणाला.

न्यायाधीशांनी हंसून म्हटलं, "अशी गोष्ट आहे कां? आमच्याही घरांत एक ओम् अक्षराच्या आकाराची समई आहे."

"साहेब, हीच गोष्ट मी आपल्याला सांगणार होतो. पण आपण मधें मला टोकलंत, म्हणून मला सांगता आलं नाही. मला नुकतंच कळलंय कीं जी समई माधवच्या बायकोने आमच्या घरांतून चोरुन नेली, ती तिने आपल्या पत्नीला विकली आहे. ती समई आता तिच्या घरांत नसून तुमच्या घरांत आहे!" केशवने खुलासा केला.

हे ऐकून न्यायाधीश व तिथे असलेले उपस्थित थक्क आले. - नाग भैरव

गोवर्धनचा अंदाज

गोवर्धन सधन होता. त्याची शंभर ओकराची चांगली शेती होती. चार प्रकारची व्यापारी दुकाने त्याच्या मालकीची होती. ती चालवण्यासाठी आणि प्रत्येक कामामधे त्याला मदत करायला, त्याने सांगितलेली कामे होत आहेत कीं नाही ते पाहायला, त्याला एक चांगला मदतनीस हवा होता. हे समजल्यानंतर सीताराम, भीम आणि राजा असे तिघे तरुण गोवर्धनला भेटायला आले.

गोवर्धनने प्रथम सीतारामला बोलावले आणि त्याची माहिती विचारली. सीतारामने नम्रपणे सांगितले, "मी शिकलेला आहे. सुखवस्तू कुटुंबात माझा जन्म झाला आहे. पण स्वतःच्या पायावर उभे राहावे अशी माझी इच्छा आहे. जे काम आपण सांगाल, ते मी मनापासून करीन."

"पण तुला होशियारपुरला जाऊन धर्मराजला भेटलं पाहिजे. तो उत्तम स्वयंपाकी आहे. त्याच्याकडून स्वयंपाकाची विद्या शिकून ये." गोवर्धन म्हणाला.

"आपल्याला कामामधे मदत व्हावी म्हणून सहाय्यक हवा आहे असं मला कळलं होतं. पण आपण तर स्वयंपाक्याची गोष्ट बोलता आहात. आपले हे बोलणे मला जरा विचित्र वाटते आहे." सीतारामने म्हटलं.

"त्यांत विचित्र कांहीही नाही. मी फक्त घरांत बनवलेले जेवणच जेवतो. कामानिमित्त जेव्हां बाहेरगांवी जायची वेळ येते, तेव्हां दरवेळेला माझी बायको बरोबर असेलच असं नाही. त्यावेळी तुलाच माझे जेवण बनवावे लागेल." गोवर्धनने खुलासा केला.

"मला स्वयंपाक करायला येत नाही. पण कुठलीही गोष्ट मी चटकन शिकूं शकतो. स्वयंपाक शिकायला मला होशियारपुरला कशाला जायला हवं? माझी आई स्वादिष्ट स्वयंपाक करण्याबद्दल प्रसिद्ध आहे. मी तिच्याजवल पाकविद्या शिकेन." सीतारामने सुचवलं.

"चांगला स्वयंपाक बनवणारे अनेक आहेतच

कीं! पण मला धर्मराजचा स्वयंपाक फारच आवडतो. त्याच्यापासून शिकण्याचा एक खास गुण म्हणजे आसपास मिळेल त्या साधन-सामुग्रीवर तो अनेक तऱ्हेचे चविष्ट प्रकार करुं शकतो. पाणी, इंधन किंवा मीठ नसलं, तरीसुद्धां तो भोजनप्रबंध करुं शकतो. धर्मराजकडून ही विद्या शिकली की समुद्रावर नाव वाहात गेली तरी, किंवा वाळवंटात वाट चुकली तरीही त्यांच्या पोटापाण्याची सोय करणे त्यांना सहज शक्य असते.'' गोवर्धनने अगदी ठामपणे सांगितलं.

त्यावर सीताराम निराश होऊन म्हणाला, ''रावसाहेब, मी आपल्याकडे वेगवेगळ्या धंद्याबद्दल शिक्षण मिळेल या आशेने आलो आहे. मलाही मोठा व्यापारी व्हावे असं वाटतं. पण आपल्याला एक स्वयंपाकी हवा आहे, माझ्यासारख्या माणसाची आपल्याला जरुरी नाही असं वाटतं.''

''मी कांही तुला शिक्षण देण्यासाठी बोलावले नव्हते'' असं सांगून गोवर्धनने त्याला परत पाठवले आणि भीमला आंत बोलावले.

भीमने आपला परिचय देताना सांगितले, ''मी शिक्षित आहे. कठीण काम सोपे करुन ते पार पाडणे मला चांगले जमते. चारपांच नगरांतल्या धनिकांनी त्यांच्याकडे काम करायला मला बोलावले आहे. पण आपले नांव, कर्तबगारी, व मोठेपणा याबद्दल मी बरंच ऐकलंय म्हणून आपल्याकडे काम करावे अशी माझी इच्छा आहे.''

ते ऐकून गोवर्धनने जे सीतारामला सांगितले होते, तेच पुन्हां भीमला सांगितले. भीमने मोठ्या उत्साहाने म्हटले, ''मी स्वयंपाक करण्यांत तरबेज आहे. जेव्हां घरी आईची प्रकृति ठीक नसते. तेव्हां मीच स्वयंपाक करतो. धर्मराजकडे राहून त्याची खुबी व हातोटी मी शिकेन, आणि एक उत्तम आचारी म्हणून नांव मिळवीन.''

गोवर्धनने आपली नाराजी व्यक्त करुन म्हटले, ''हे बघ, धर्मराज फक्त नवशिक्यांनाच स्वयंपाक शिकवतो. तो तुला शिकवायला मुळीच तयार होणार नाही.''

त्यावर भीम लगेच उद्गारला, ''साहेब, मला स्वयंपाक करायला येतो हे मी त्याला सांगणारच नाही. मग तो मला निश्चित शिकवेल.''

''तुला त्यातली गोम कळली नाही बघ. ज्यांना पाकशास्त्राची थोडीफार माहिती आहे, त्यांना

धर्मराजच्या पाकशास्त्रांतल्या खुब्या शिकता येणार नाहीत.'' गोवर्धनने सांगितलं.

भीमने केविलवाण्या स्वरांत म्हटलं, ''साहेब, मी आपल्याशी उगीचच खोटं बोललो. मला स्वयंपाक येत नाही. पण जर आपण मला नोकरी दिलीत, तर मी अगदी प्रामाणिकपणाने काम करीन.''

गोवर्धनने नकारार्थी मान हालवून म्हटले, ''तू खोटे बोलतो आहेस, हे मी ताडलं होतंच. जर तू प्रथम खरं सांगितलं असतंस ना, तर मी तुला अवश्य नोकरीवर ठेवून घेतलं असतं. तेव्हां तू जाऊं शकतोस.'' आणि त्याने भीमला पाठवून दिलं.

त्यानंतर राजा आला आणि गोवर्धनला सांगायला लागला, ''साहेब, मी गरीब घरांतला आहे. पण मी अत्यंत बेफिकीर होतो. कुठलेही काम मला सांगितले कीं मी ते कसेतरी करुन टाकत होतो. म्हणजे मला कुणी जास्त काम सांगणार नाही हा हेतू! आणि तसंच घरांत होत राहिलं. माझा थोरला भाऊ आणि बहिनी घर चालवतात, आणि ते मला कांहीच काम देत नव्हते. त्यांनी मला ''स्वावलंबी हो'' असा सल्ला देऊन घरांतून बाहेर काढलं. खोटेनाटे सांगून, फसवणूक करुन मी पोट भरण्याचा प्रयत्न केला. पण सत्य उघडकीस आले कीं माझी हकालपट्टी व्हायची. शेवटी लाचार होऊन मी चोरीसुद्धां केली. मला तुरुंगवासाची शिक्षा झाली. तिथे मी स्वयंपाक्याचे काम शिकलो. माझी चांगली वर्तणूक पाहून माझी शिक्षा कमी करण्यांत झाली. पण मी बाहेर आल्यानंतर मी चोर असल्यामुळे

कुणीही नोकरी देईनात. आपण दयाळू आहात. मला एकवार संधी दिलीत तर मी नक्की आपला विश्वास कमावीन.''

राजाचे बोलणे ऐकून गोवर्धनने त्याला धर्मराजबद्दल सांगून पुढे म्हटले, ''तुला स्वयंपाक करायला येतो. म्हणून धर्मराज तुला पाकशास्त्राचे धडे देणार नाही. मला खोटं बोलणारी मंडळी आवडत नाहीत, म्हणून मी तुला काम देऊं शकत नाही. तू चोऱ्या केल्यास, तुरुंगाची हवा खाऊन आलास, तेव्हां तुला कामावर ठेवण्याजोगा कांही तू नाहीस. मी बरोबर बोलतोय ना?''

राजाने उत्तर दिले, ''साहेब, आपण धर्म-राजाच्या स्वयंपाकातली उत्तम प्रत जाणताच. कदाचित मी त्याच्यापेक्षां जास्त चांगला स्वयंपाक करुं शकेन. जर आपल्याला माझ्या

रसोईची चव आवडली नाहीच तर आपण मला काम देऊं नका. आपण म्हणालात कीं आपल्याला खोटेपणाची चीड आहे. आपण कांही दिवस मला काम देऊन पाहा. त्या दिवसांत माझ्या तोंडून एखादा खोटा शब्द जरी आला, तरी तुम्ही मला ताबडतोब कामावरुन काढून टाका. मला अगदी एक, फक्त एकच, संधी द्या."

गोवर्धनने थोडा वेळ विचार केला आणि राजाला नोकरीवर ठेवले. जेव्हां ही बातमी गोवर्धनच्या बायकोला कळली तेव्हां ती घाबरतच बाहेर आली आणि गोवर्धनला सांगू लागली, "अहो, हे काय? सुखवस्तू घरांतल्या सीतारामला तुम्ही नोकरी दिली नाहीत, सज्जन भीमला तुम्ही कामावर ठेवून घ्यायला स्पष्ट नकार दिलात. आणि शेवटी दिलीत नोकरी ती कुणाला, तर एका खोटारड्या, लबाड, भामट्याला, त्या चोराला! तो आपलं कांही नुकसान तर करणार नाही ना, हीच काळजी आता लागून राहील."

गोवर्धनने पत्नीला समजावताना म्हटले, "सीताराम सधन घरांतला आहे. माझ्याकडून धंद्यातल्या खांचाखोचा शिकून घेईल, आणि आपला स्वतंत्र व्यापार चटकन सुरुं करील. भीम त्याच्या गरजेपुरता खोटेपणा करणारा माणूस आहे. म्हणून मी त्याला नोकरी द्यायला नकार दिला. आता उरली राजाची कथा. त्याने बरेच अपराध केले नि त्यासाठी शिक्षाही भोगली. तुरुंगाच्या अधिकाऱ्यांनी त्याची शिक्षेची मुदत संपायच्या आधीच त्याची सुटका केली. त्यापेक्षांही जास्त महत्वाची गोष्ट म्हणजे त्याने मला सर्व कांही खरेखुरे सांगितले. कांहीही लपवले नाही. त्यामुळे आपला प्रामाणिकपणा त्याने सिद्ध केला. त्याचे काम मला पसंत पडेलच असा त्याला विश्वास आहे. तो विश्वास खरा ठरेल असे करणे, हे माझेही कर्तव्य आहे, असे मी समजतो. ही खरी माणुसकी. या राजाला आपण नोकरी दिली नाही तर त्याला कुणीही नोकरी देणार नाही. त्यामुळे तो आपल्याकडे टिकून राहाण्याचा कायम प्रयत्न करील."

आपल्या पतीच्या निर्णय आणि हा खुलासा ऐकून गोवर्धनची बायको खूष झाली. राजानेदेखील गोवर्धनचा विश्वास सार्थ ठरवला आणि त्यांच्या-कडे इमानाने नोकरी केली.

अस्वल्या मांत्रिक

11

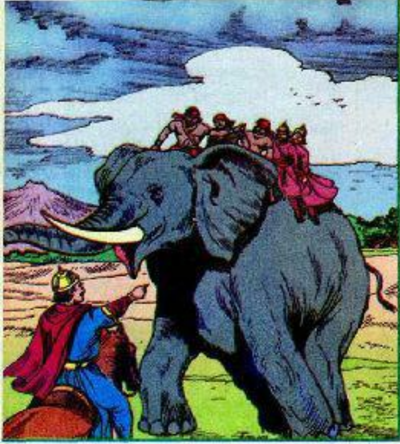
(दुर्मुख राजा जेव्हां अरण्यांत भटकत होता, तेव्हां त्याच्या मांडलिक राजाने किल्ला हस्तगत केला. त्याने इच्छा दर्शविली कीं अस्वल्या मांत्रिकाच्या ताब्यांत आपले मस्तक जाण्यापूर्वी कांही क्षणांसाठी तरी त्याला राजाच्या गादीवर बसायचं आहे. अस्वल्या वधिक आणि उग्रदंड तिथे पोंचल्यावर किल्ल्यांतून घोडेस्वार आणि सैनिक बाहेर आले. त्यानंतर...)

भाले सरसावून येणाऱ्या घोडेस्वारांना, आणि त्यांच्या बाजूने तळपत्या तलवारी घेऊन चालणाऱ्या सैनिकांना पाहून चोरांचा सरदार नागमल्ल आणि त्याचे सहाय्यक बावरले. हत्तीवर स्वार असलेले दुर्मुखचे दोन्ही सैनिक देखील क्षणभर चकित झाले, आणि आता काय करायचं म्हणून आपसांत कुजबुजायला लागले.

नागमल्ल सांवरला आणि आपल्या सहाय्यकांना म्हणाला, "हे बघा, या मांडलिकाचे इतके सगळे शिपाई लढायला तयार असून आपल्यावर हल्ला करतील असं मला वाटलं नव्हतं. तरीही आपण घाबरायचं नाही. अस्वल्या वधिक आणि उग्रदंड राक्षस आपल्या रक्षणासाठी तयार आहेत."

"नागमल्ल महाराज! मी हत्ती मागे वळवूं कां?" एका चोराने विचारले.

"नको, तसं केलं तर आपण इतरांच्या नजरेंतून खाली उतरुं. मी जी योजना तयार केली आहे, त्याचा प्रयोग करुन ती कितपत यशस्वी होतेय ते पाहातो. जरी हा प्रयोग फसला तरी वधिक व उग्रदंड आपल्या मदतीसाठी आहेतच." नागमल्लने

समजावले. "तर मग त्या सैनिकांनी आपल्या-जवळ येण्यापूर्वी कांहीतरी करा."

एका डाकूने म्हटले आणि कुजबुजणाऱ्या सैनिकांकडे पाहात तो पुढे म्हणाला, "अरे, तुम्ही ही कुजबुज कां करता आहात? इथून पळून जाऊन शत्रूच्या गोटांत जायचे आहे कां? तसं असलं तर एकेकाची चामडी लोळवीन." असे म्हणत त्याने तलवार उपसली.

नागमल्लने हत्तीवर स्वार झालेल्या दोन्ही सैनिकांकडे संतापाने बघितले, आणि आपला फेटा हवेत फडफडवत आपल्या दिशेने येणाऱ्या सूर्यभूपतिच्या सैनिकांना म्हटले, "तुम्ही आपापल्या जागी थांबा. तुमचा राजा कुठे आहे? मी तुमचा मित्र बनून आलो आहे. आम्ही तुमच्या जुन्या दुर्मुखराजाला जिवंत पकडून आणले आहे. जर आम्हाला चांगले इनाम मिळाले. तर त्याला राजाच्या स्वाधीन करुन आम्ही परत जाऊं."

हे शब्द ऐकून जवळ आलेले घोडेस्वार आणि सैनिकदेखील थबकले. घोडदळाचा नायक पुढे येऊन म्हणाला, "यांत कांही लबाडी तर नाही ना? अरण्यांतून इकडे येताना तुम्हाला आमचे मंत्री व महाराज किल्ल्याच्या तटावर उभे आहेत, त्यांनी तिथून पाहिले आहे बरं कां?"

"जर आम्हाला लबाडीच करायची असती, तर दिवसाढवळ्या आम्ही मूठभर लोक तुमच्या किल्ल्याकडे आलो असतो कां? दुर्मुखराजा जिवंत असणे, हे तुमच्या आजच्या राजाच्या दृष्टीने धोक्याचे आहे. म्हणून जर तुमच्या राजाने योग्य बक्षीस देऊन दुर्मुखराजाला ताब्यांत घेतले नाही, तर आम्ही पुन्हां अरण्यांत परत जाऊं." नागमल्लने उत्तर दिले.

त्या नायकाला काय करावे असा गंभीर प्रश्न पडला. कांही क्षण विचार करुन त्याने निर्णय घेतला कीं माघार घेणे हे वीरांना शोभणारे नाही. त्याने मिशीवरुन हात फिरवला, आणि तलवार उपसून तो गरजला, "तू कोण आहेस? तुझी ओळख सांगितली नाहीस?"

हा जरा कमी डोक्याचा असावा असे नागमल्लला वाटले. त्याने ऐटींत आपला फेटा नीटनेटका बांधत म्हटले, "माझं नांव नागमल्ल आहे, पण सगळेजण मला सरदार नागमल्ल म्हणतात. अरण्यांत असणारी मूल्यवान जनावरे व माणसांना जिवंत पकडायचे आणि त्यांना योग्य माणसांना विकायचे, हा माझा व्यवसाय आहे. समजलं?"

"हे मग सरळ कां नाही सांगितलंस? मी आत्ताच आमच्या राजाला, हे जाऊन सांगतो." असं म्हणून त्याने घोडा वळवला, आणि थांबून विचारले, "बरं, हे सांग, तुमच्या मागून जो घोळका आहे, त्यांत एकजण राक्षसासारखा आहे आणि हातांत परशु घेतलेले एक अस्वल आहे. ते खरोखरीचे राक्षस व अस्वल आहेत, कीं वेषधारी आहेत?"

"हे समजावून घेण्यासाठी तुझ्या राजालाच इथें यायला हवं. मी त्यांच्याकडून इनाम घेईन, दुर्मुखराजाला त्यांच्या स्वाधीन करेन आणि राक्षस आणि अस्वलाचा वेष घेणाऱ्या मंडळींशी त्यांचा परिचय करुन देईन." नागमल्लने हंसत सांगितले.

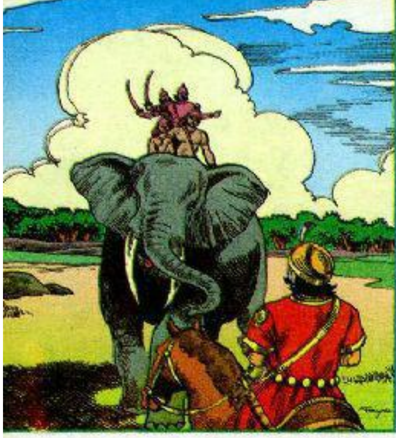
घोडदळाच्या नायकाने समाधानाने मान हालवली, आणि तलवार उंचावून सैनिकांना म्हटले, "अरे ऐका रे! तुम्ही सारे आपापल्या जागेवरुन एक पाऊलदेखील पुढे मागे हाललात तर तुमचे डोके उडवले जाईल. आपल्या मंत्रीजींनी शंका व्यक्त केल्याप्रमाणे हे बहुरुप्येच आहेत. मी लगेच जाऊन महाराजांना ही बातमी सांगतो." त्यांना आज्ञा देऊन नायकाने किल्ल्याच्या उघड्या महाद्वाराकडे घोडा पिटाळला. तिकडे किल्ल्याच्या बुरुजावर उभे राहून मांडलिक राजा व त्याचा मंत्री ही सारी गडबड पाहात होते. घोडेस्वारांचा नायक त्यांच्याजवळ आल्यावर त्यांनी विचारले, "अरे, शत्रूवर चाल करुन जायच्याऐवजी तू त्यांच्याशी बोलणीं कसली करीत होतास?"

नायकाने सविस्तर वृत्तांत सांगून म्हटले, "महाराज! ते सांगताहेत कीं जर, आपण त्यांना लहानमोठे पारितोषिक दिलेत तर ते दुर्मुखराजाला आपल्या स्वाधीन करतील."

दुर्मुखराजाचे नांव ऐकल्यावर सूर्यभूपती चमकला आणि पुढे म्हणाला, "दुर्मुखराजा अद्याप जिवंत आहे? म्हणजे आपल्या गुप्तहेरांनी सांगितलं होतं कीं हिंस्त्र श्वापदांनी दुर्मुखराजाला खाऊन टाकलंय, ते सगळं खोटंच कीं काय? महामंत्री, तुम्ही तात्काळ त्या हेरांचा शिरच्छेद करण्याची आज्ञा द्या."

मंत्र्याने चिंताग्रस्त चेहरा करुन सांगितले, "महाराज! ते दोघे हेर आत्ता किल्ल्यांत नाहीत. त्यांना पुन्हां अरण्यांत पाठवलेलं आहे. आणखी एक गोष्ट आहे, महाराज! गंभीरपणे विचार केल्यानंतर असं वाटतं कीं तो राक्षस व अस्वल

ही नुसतीच सोंगे नसावीत. ते खरेखुरे असावेत अशी मला तरी शंका आहे. शिवाय ज्या माणसाला दुर्मुखराजा समजून इथें पकडून आणण्यांत आलेले आहे, तो बहुधा खरा दुर्मुख नसेलच."

मंत्र्याचे हे शब्द ऐकताच मांडलिक राजा संतापाने पेटून निघाला व बोलला, "मी तुम्हाला सल्लागार नेमले हीच फार मोठी चूक केली आहे. कुणा राजाला सल्ला देण्याची शक्ती तुमच्यामधे दिसत नाही." आणि घोडेस्वारांच्या दल-नायकाकडे वळून तो म्हणाला, "हे सेनापती, त्या मूठभर बावळट लोकांच्याशी आपण कशासाठी बोलणीं करायची? त्यांना धमकी द्या कीं निमूटपणे आमच्या स्वाधीन व्हा, किंवा त्यांना पकडून किल्ल्यांत घेऊन या. बक्षिसाची गोष्टबिष्ट त्यानंतर बघता येईल."

"महाराज! जर तो खराच राक्षस असला तर तो आपल्यासाठी एक धोकाच ठरेल ना!" नायकाने घोगऱ्या आवाजांत विचारले.

त्यावर सूर्यभूपतिने जोराने दांतओठ आवळत सांगितले, "तुझ्याजवळ जेवढी फौज आहे, त्यांच्या बळावर तू एकच काय, शंभर राक्षसांनासुद्धां बंदी बनवूं शकशील! चला, मीच स्वतः चलतो! युद्धासाठी तयार असलेला माझा घोडा कुठे आहे?" असं म्हणून तो बुरुजावरुन भराभरा खाली उतरला.

एका सैनिकाने घोडा आणला, तेव्हां सूर्यभूपति उत्साहाने घोड्यावर स्वार झाला. जवळच असलेल्या दुसऱ्या घोड्यावर मंत्री स्वार झाला. पुढे राजा नि बाजूला मंत्री व सेनापती यांचे घोडे होते. सारेजण किल्ल्याचे द्वार ओलांडून समोरच्या मैदानांत आले.

त्यांना येताना पाहून नागमल्ल उत्साहाने म्हणाला, "वा, वा, माझी योजना सफल झाली आहे, मांडलिक, मंत्री, सेनापती, आपल्या जाळ्यांत फसणार असं दिसतंय."

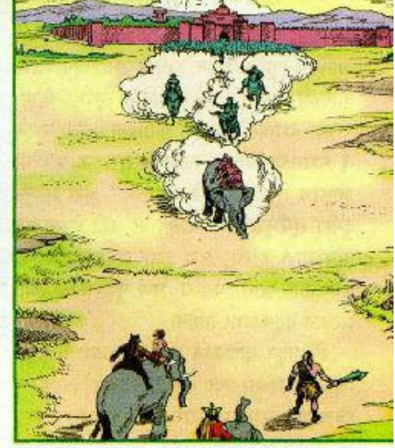
सूर्यभूपतीने नागमल्लाच्या हत्तीजवळ आपला घोडा आणला आणि त्याने दरडावून सांगितले, "माझ्या सेनापतीने तुझे म्हणणे मला सांगितले आहे. माझ्या राज्यांत, माझ्या किल्ल्यासमोर येऊन तू माझ्याशी सौदा करणार आहेस ना? अगोदर दुर्मुख व ते दोघे बहुरुप्ये यांना बोलावून आण. किल्ल्यांत गेल्यानंतर मी त्या राक्षस आणि अस्वलाचा वेष घेतलेल्यांना, योग्य ते बक्षिस निश्चित देईन. पण दुर्मुखचे शिर किल्ल्याच्या दारावर लटकवायचे कीं बुरुजावर, हे ठरवल्या-नंतरच मी बक्षिसाचा निर्णय घेईन."

नागमल्लच्या लगेच लक्षांत आले कीं त्याची योजना कांही यशस्वी होणारी नव्हती. त्याला दुर्मुखराजा किंवा सूर्यभूपति, या दोघांविषयी खास आदर किंवा असूया वाटत नव्हतीच. पण सूर्यभूपतिने आपल्या घमेंडखोरपणाने जर उग्रदंड राक्षस किंवा अस्वल्या वधिकाचा अपमान केला असता, तर रक्तपात झाला असता. आणि ते नागमल्लला नको होतं.

त्याला काय उत्तर द्यावे याचा नागमल्ल विचार करीत होता, तेवढ्यांत हत्तीवर बसलेल्या दोघा सैनिकांनी चटकन तलवार उंच धरीत जोराने घोषणा केली, "महाराज दुर्मुख की जय! हे सूर्यभूपति! आता तुझा मृत्यू अटळ आहे. दुर्मुख महाराजांच्या मदतीला एक खरा राक्षस आणि दुसरा मंत्रतंत्र जाणणारा अस्वल्या वधिक आहे."

दुर्मुखराजाचा जयजयकार ऐकून सूर्यभूपति संतापाने वेडा झाला, आणि बाजूलाच उभे असलेल्या मंत्री व सेनापतीला म्हणाला, "ऐका! या घमेंडी लोकांना आणि त्यांच्यामागे उभे राहून मौज पाहाणाऱ्या या नाटकी लोकांना माझ्या शक्तीची ताकद दाखवायलाच हवी. तुम्ही कांही स्वार आणि थोडे पायदळ घेऊन यांची अरण्यांत जायची परतीची वाट अडवून धरा." आणि तलवार उपसून त्याने नागमल्लाच्या हत्तीकडे आपला घोडा फेकला.

संकटाचा अंदाज घेऊन नागमल्लाने झटकन आपला हत्ती मागे वळवला, आणि उग्रदंड आणि वधिकासमोर जाऊन तो ओरडला, "अस्वल्या वधिक महाराज! माझी योजना बारगळली आहे. मांडलिकराजा आपली सारी सेना घेऊन आपल्यावर चालून येतो आहे."

सूर्यभूपतीने मंत्र्याचा अपमान केलेला होता, तरीदेखील आपली स्वामीनिष्ठा सिद्ध करण्याच्या विचाराने मंत्र्याने आपल्या घोड्याला पुकारले, आणि नागमल्लाच्या हत्तीच्यामागून दौडत तो जोराने ओरडला, "अरे देशद्रोह्यांनो, आमचे सूर्यभूपति महाराज तुमची सर्वांचीच डोकी उडवतील."

या दरम्यान दूर उभ्या असलेल्या सैन्याला सेनापतीने पुढे येण्याचा आदेश दिला. तोपर्यंत पुढे मंत्री आणि त्याच्यामागून सूर्यभूपती, असे उग्रदंड व अस्वल्या वधिकासमोर येऊन पोंचले.

आपल्या किल्ल्यावर अंमल गाजवणाऱ्या सूर्यभूपतीला पाहून दुर्मुखराजा भयंकर चिडला,

आणि तलवार वर धरुन, हत्तींवर उभा राहून, त्याने आरोळी ठोकली, "अरे मांडलिका सूर्यभूपती, मी परक्या देशावर आक्रमण करायला गेलेला पाहून तू माझाच किल्ला बळकावलास काय? मी आत्ताच तुझा शिरच्छेद करतो." असं म्हणून दुर्मुख सूर्यभूपतीच्या घोड्यावर उडी घेण्याच्या पवित्र्यांत होता, पण त्या प्रयत्नांत तोच जमिनीवर खाली पडला. पण पुढच्याच क्षणीं झटकन उठून उभा राहिला.

ते पाहून वधिकाने जोरांत टाळ्या वाजवून म्हटले, "वा वा! राजा खरा हिंमतवान! अरण्यांत चित्त्याशी सामना करायला घाबरणारा राजा, किल्ला बघितल्याबरोबर त्याला आपल्या राज्याची आठवण आली, आणि शत्रूवर तुटून पडायला तयार झाला कीं!"

राजा खाली पडलेला पाहून सूर्यभूपति खूष होऊन बोलला, "असं म्हणतात कीं शत्रूला जिवंत ठेवणे म्हणजे धोकाच असतो." आणि त्याने तलवार सरसावून दुर्मुखच्या दिशेने घोडा पुढे काढला.

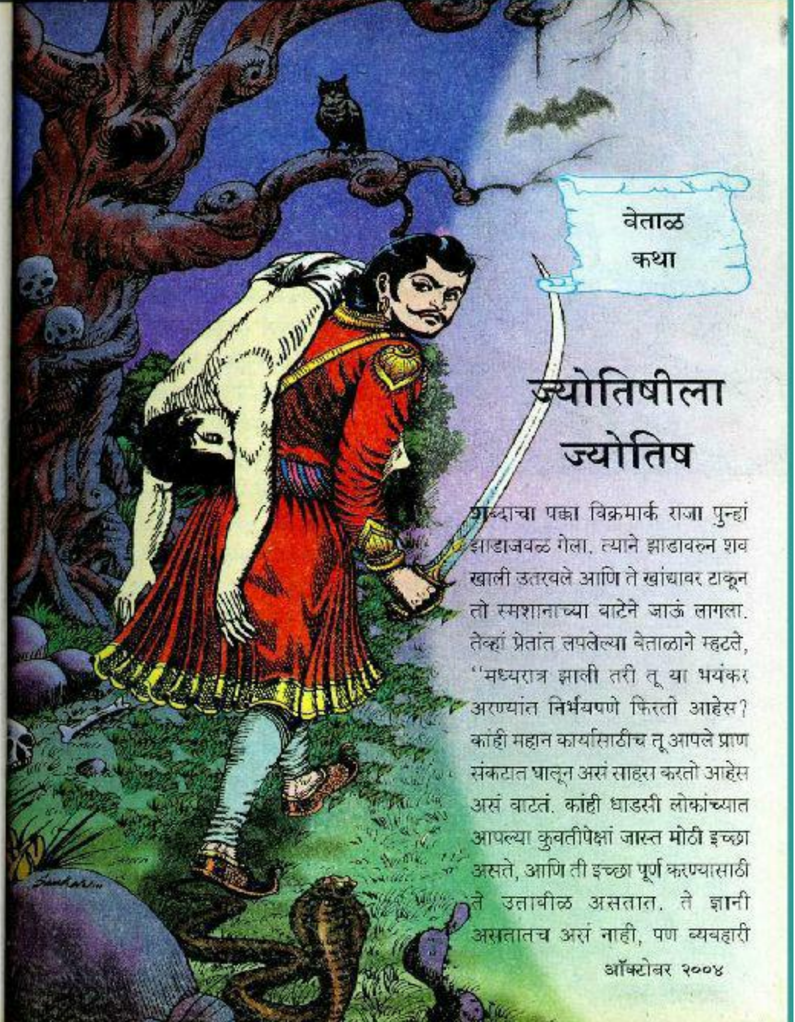
त्यावेळीं हत्तींवर पुढे बसलेल्या वनवासी तरुणाने आपल्या धनुष्याला बाण लावून सूर्यभूपतीच्या दिशेने सोडला. पण थोडक्यांत चुकले आणि बाण सूर्यभूपतीच्या ऐवजी त्याच्या घोड्याच्या डोक्याला लागला. घोडा जोराने खिंकाळत मागच्या पायांवर उभा राहिला. सूर्यभूपति खाली पडलाच असता, पण त्याने लगाम खेंचला, म्हणून तो संकटातून वांचला. तितक्यांत दुर्मुखने मंत्र्याला बुक्का मारुन घोड्या-वरुन खाली ढकलले, आणि त्याच्या घोड्यावर स्वार होऊन तो सूर्यभूपतीकडे वळला.

आपण शत्रूच्या जाळ्यांत सांपडलो आहोत, हे सूर्यभूपतिला कळले. तो घाबरुन किल्ल्याकडे जाऊं लागला. आणि दौडताना आपल्या सैनिकांना सावध करुं लागला.

दुर्मुखराजाने घोड्यावरुन, गर्जना केली, "अरे सूर्यभूपती! नेभळटा! थांब, थांब! हिंमत असेल तर ये लढायला माझ्याबरोबर!" आणि असं ओरडून तो भूपतीचा पाठलाग करुं लागला.

(क्रमशः)

वेताळ कथा

ज्योतिषीला ज्योतिष

शब्दाचा पक्का विक्रमार्क राजा पुन्हां झाडाजवळ गेला. त्याने झाडावरुन शव खाली उतरवले आणि ते खांद्यावर टाकून तो स्मशानाच्या वाटेने जाऊं लागला. तेव्हां प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने म्हटले, "मध्यरात्र झाली तरी तू या भयंकर अरण्यांत निर्भयपणे फिरतो आहेस? कांही महान कार्यासाठीच तू आपले प्राण संकटात घालून असं साहस करतो आहेस असं वाटतं. कांही धाडसी लोकांच्यात आपल्या कुवतीपेक्षां जास्त मोठी इच्छा असते, आणि ती इच्छा पूर्ण करण्यासाठी ते उतावीळ असतात. ते ज्ञानी असतातच असं नाही, पण व्यवहारी

दृष्टीने ते विचार करुन निर्णय घेतात आणि निराश होतात. ते फक्त शास्त्रांचा आधार घेतात आणि आपल्या तर्काला दुजोरा देतात. तू देखील तशा स्वभावाचा असावास असं मला वाटतं. तुला मी एका चांगल्या ज्योतिषाची गोष्ट सांगतो. त्याला धडा शिकवला एका सामान्य तरुणाने! आणि तोही अनुभवाच्या जोरावर! तुझा थकवा दूर होण्यासाठी ही कहाणी मी तुला सांगतो ती त्यांची मी तुला सांगतो ती लक्ष देऊन ऐक." आणि वेताळाने गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

सीतापूर गांवातल्या सीतारामला भास्कर नांवाचा एक हुशार, सुंदर आणि सुशील मुलगा होता, त्याच गांवातला महती हा एक सामान्य शेतकरी होता. भास्कर आपला जांवई व्हावा ही त्याची तीव्र इच्छा होती. पण भास्करने त्याचा प्रस्ताव नाकारताना सांगितले, "मी अजून फुटकी कवडीसुद्धां मिळवत नाही. जेव्हां कांही कामधंदा मिळेल आणि मी कमवायला लागेन, तेव्हांच मी तुमच्या मुलीशी लग्न करीन."

महती कांही भास्करला घरजांवई करुन घेण्याइतका श्रीमंत नव्हता. पण भास्कर हाच जांवई त्याने मनाशी ठरवला होता. त्याच्यासाठी गांवचा ज्योतिषी मृत्युंजय ह्याची मदत घ्यायला महती त्याच्याकडे गेला. भास्कर केव्हां कमावता होईल, हे त्याला विचारायचं होतं.

मृत्युंजयने दोन्ही कुटुंबांच्या कुंडल्या मागवल्या. त्या नीट बघून त्याने भविष्य वर्तवलं, "तुझी मुलगी संध्या हिच्याशी विवाह झाला, आणि भास्कर मतंगपुरला गेला, तर त्याचे भाग्य फळफळेल."

भास्करचा ह्यावर विश्वास नव्हता. पण त्याच्या वडिलांचा होता. त्यांनी भास्कर व संध्याच्या विवाहाचा आग्रह धरला. "माझं ऐक भास्कर, तू संध्याशी लग्न कर नि मतंगपुरला जा. जर मृत्युंजयच्या म्हणण्याप्रमाणे तुझा भाग्योदय झाला नाही, तर तूं परत गांवी ये. तुला आणि तुझ्या पत्नीला मी सांभाळीन. पण तू नकार दिलास तर मात्र तुला तुझा मार्ग पाहावा लागेल." सीतारामने मुलाला सांगितले.

भास्करला वडिलांचा आग्रह मान्य करण्या-खेरीज दुसरा उपायच उरला नाही. त्याने संध्याशी लग्न केले नि तिच्यासह तो मतंगपुरला गेला. राहायला लहानशी जागा शोधताना तो एका

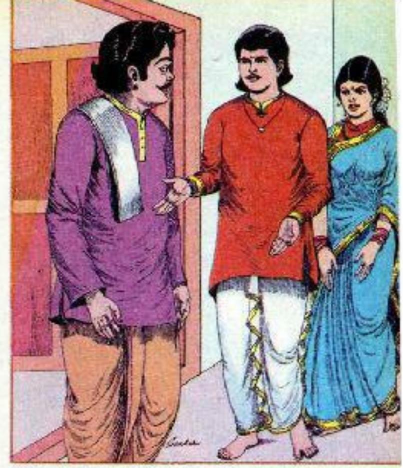
घरमालकाकडे गेला व भास्कराने त्याला सांगितले, "हे बघा भाऊ, मी या नगरात नवीन आलो आहे. मला तुमच्या घरांत भाडेकरु म्हणून राहायची इच्छा आहे. पण थोडीफार कमाई सुरुं झाली की त्यानंतरच मी तुम्ही म्हणाल ते भाडे तुम्हाला देऊं शकेन."

त्या घरमालकाने भास्करला नखशिखान्त नीट न्याहाळले, व म्हटले, "आमचं घर चांगलं मोठं आहे. तुम्ही इथे राहूं शकता. पण तुझा स्वभाव आणि समजूतदारपणा याची परीक्षा मी अगोदर घेईन आणि मगच तुला इथे राहायची परवानगी देईन. हे बघ, मी आत्ता बाहेर जाणार आहे. राम, सोम, नाग व किरण या चौघांची भेट घेणार आहे. माझे त्यांच्याकडे पैसे येणे आहे. चौघेही पैसे द्यायला खूप दिवस टाळाटाळ करताहेत.

कांहीतरी सबब सांगून मला बनवायचा त्यांचा प्रयत्न असतो. आता तू मला सांग, कीं मी यांच्यापैकी कुणाकडे गेलो कीं माझी रकम परत मिळेल?"

या घरी राहायला मिळावं म्हणून कांहीतरी उत्तर तर द्यायला हवंच होतं. म्हणून भास्करने सांगितलं, "हे पहा रावसाहेब, आपण नागच्या घरी जाऊन बघा. तो सगळी रक्कम देईल."

घरमालक नागच्या घरी गेला. नागने हात जोडून त्यांना नमस्कार केला आणि म्हटले, "आपण स्वतः आलात होय? अहो, पुरी रक्कम घेऊन मीच आपल्याकडे यायला निघालो होतो!" असं म्हणून त्याने संपूर्ण रक्कम दिली.

भास्करला त्या घरांत आसरा मिळाला, आणि ही बातमी आगीसारखी पसरली. भास्कर एक मोठा ज्योतिषी आहे. आणि त्याला वाचासिद्धी आहे ही माहिती गांवात फैलावली. मग काय, भविष्य पाहाणाऱ्यांची गर्दी सुरुं झाली. भास्कर चतुराईने प्रश्न विचारुन आवश्यक माहिती काढून घेई आणि त्या व्यक्तीचे भविष्य धोरणीपणाने सांगायला लागला. तो जे सांगे, ते खरं ठरत गेलं आणि त्याचा बराच बोलबाला झाला.

आता मतंगपुरांत भास्कराचे चांगले बस्तान बसले होते. एकदा संध्या त्याला म्हणाली, "मला वाटतं कीं तुमचं ज्योतिषाचं ज्ञान अगदी खास आहे! आपण हे शहर सोडून राजधानीला जाऊं या. तिथें खूप श्रीमंत लोक असतात, आपणही

बघताबघता श्रीमंत होऊन जाऊं!''

भास्कर हंसून तिला म्हणाला, ''माझा ज्योतिषाचा अभ्यास नाही. माझं नशीब जोरावर आहे म्हणून मी बोलतो ते खरं ठरतं. पण हे कांही कायम असेल असं सांगता येत नाही. तू म्हणतेस तर आपण राजधानीला जरुर जाऊं, पण ज्योतिष सांगायला नव्हे तर व्यापार करायला. आपल्याला जर नशीबाची साथ मिळाली तर आपण नक्की श्रीमंत होऊं.''

संध्याला कांही हे बोलणं पटलं नाही. ती म्हणाली, ''हनुमानासारखी तुम्हाला स्वतःची शक्ती किती आहे त्याची कल्पना नाही. ज्योतिषीपंडित मृत्युंजय यांनी तुमची ही दिव्य शक्ती ओळखली होती. त्यांच्या सल्ल्याशिवाय व संमतिशिवाय, तुम्ही हा ज्योतिष सांगण्याचा व्यवसाय मुळीच सोडायचा नाही.''

भास्करला पत्नीचा आग्रह मोडवेना. म्हणून त्यांनी गांवी परत जाऊन मृत्युंजयला भेटायचे ठरवले. पण, तितक्यांत मृत्युंजयच त्याच्या घरी मतंगपुरला आले आणि म्हणाले, ''अरे बाळ, ज्योतिषामधे जे तू यश मिळवतो आहेस, ते खरोखरच अद्भुत आहे. आता मी तुझ्याकडे कशासाठी आलो आहे ते ऐक.

आपल्या गांवात लक्ष्मण नांवाचा एक शेतकरी आहे. त्याचा मुलगा राजाच्या दरबारांत नोकरी करतो. लक्ष्मणने मुलाबरोबर राहायचे ठरवले. म्हणून त्याने आपले पांच अेकराचे शेत विकायचे ठरवले. खरं म्हणजे त्याच्या शेताची किंमत फार तर हजार रुपये झाली असती पण तो दहा हजार रुपये मागतो आहे. म्हणून कुणी विकत घ्यायलाही पुढे येत नाही. शेवटी लक्ष्मण मलाच ते शेत विकत घ्यायचा आग्रह करायला लागला.''

''हा तर जुलूमच झाला. तुम्ही कशासाठी ते शेत घ्यायचं?'' भास्करने विचारले.

''अरे, ती एक लांबलचक गोष्ट आहे. खूप वर्षांपूर्वी हे लक्ष्मणचं शेत ओसाड रान होतं, म्हणून त्याला बरंच कर्ज झालं. त्याला जरा बरं वाटावं व उमेद यावी म्हणून मीच त्याला सांगितलं होतं कीं तुझं कर्ज लौकरच फिटेल आणि तुझी परिस्थिती सुधारेल. मी त्याला हेही सांगितलं होतं कीं त्याच्या मुलाला राजाच्या पदरी नोकरी

मिळेल. त्याचबरोबर त्याच्या शेतामधे त्याला दहा हजार मोहरा गुप्त धन मिळेल हे सुद्धां भविष्य मी ठोकून दिलं होतं. या गुप्तधनाशिवाय इतर गोष्टी खऱ्या ठरल्या. आता ते शेत मलाच विकून या उपकाराची परतफेड करायचा त्याचा बेत आहे. आता हे मी कसे खरेदी करणार? कारण एकतर जमिनीची किंमत जेवढी तो सांगतोय तेवढी नाहीच. काय करावे तेच मला समजत नाही, म्हणून मी तुझा सल्ला घ्यायला आलो आहे.'' मृत्युंजयने येण्याबद्दल सविस्तर खुलासा केला.

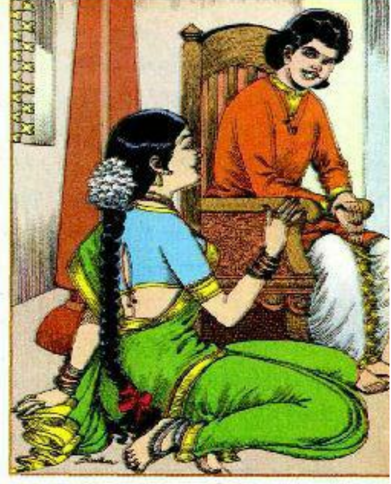
भास्कर त्याला असहाय्यपणे म्हणाला, ''या विषयांत मी आपल्याला काय सल्ला देणार?''

''त्या शेतांतल्या गुप्त धनाबद्दल मी जे भाकित सांगितलं होतं, ते खरं ठरेल कां हे तू मला सांग. तू जर दुजोरा दिलास तर मी ते शेत घेईन.'' मृत्युंजय म्हणाला.

''जेव्हां मला कमाईचा कोणताही मार्ग दिसत नव्हता, तेव्हां तुम्ही मला नवी वाट दाखवलीत. आता जे तुम्हाला सांगता येत नाही, ते मला कसं काय सांगता येईल?'' भास्करने आश्चर्याने विचारले.

''अरे बाळ, तुला वाचासिद्धी आहे. माझं ज्ञान आहे, पण तुझं भाग्य आहे. मी तुझ्यावर विश्वास ठेवून आहे. तू तुझा निर्णय सांग.'' मृत्युंजयने अगदी अजीजीने त्याला सांगितले.

नाईलाजाने, भास्करने ते शेत खरेदी करण्याचा सल्ला मृत्युंजयला दिला, आणि मृत्युंजय गांवी परतला.

जे कांही झालं, ते संध्या सारं बघत होती. ती भास्करला म्हणाली, ''आता यापुढे भविष्य सांगायचं सोडून द्या. राजधानीला जाऊन तिथें कांही व्यापार धंदा सुरुं करा! व्यापार सुरुं केलात कीं लौकरच आपण दहा हजार रुपये जमवायचे आणि मृत्युंजय यांच्याकडून ते शेत आपणच खरेदी करुं. त्यांत जे गुप्तधन आहे, ते पुढेमागे आपल्यालाच मिळेल.'' भास्कर संध्याबरोबर राजधानींत आला आणि त्याने तिथें व्यापार सुरुं केला. लौकरच त्यांच्याजवळ दहा हजार रुपये जमले.

ती रक्कम घेऊन ते आपल्या गांवी आले. त्यांना पाहून भास्करच्या पित्याला फारच आनंद झाला.

सीताराम मुलाला व सुनेला म्हणाला, ''अगदी योग्य वेळेवर आलात तुम्ही! आज मृत्युंजय गुरूजींच्या घरी मोठी जेवणावळ आहे. त्यांनी शेत खरेदी केलं आणि आता तर नांगरताना त्यांना त्या शेतांत दहा हजार सोन्याच्या मोहरांचा हंडा मिळाला! त्यांनी दुसऱ्या एका ज्योतिषाकडून अगोदर विचारुन घेतलं होतं आणि ते धन त्यांनाच मिळणार, हे समजल्यावर त्यांनी ते शेत दसपट किंमत देऊन घेतलं बघ. केवढा मोठा माणूस हा!''

हे ऐकून भास्करच्या तोंडून शब्दच फुटेना. त्याला आता प्रश्न पडला कीं पुन्हां ज्योतिष सांगणं सुरुं करावं कीं व्यापारच चालूं ठेवावा?

वेताळाने ही गोष्ट सांगितली आणि राजाला विचारले, ''राजन्, मृत्युंजय एक महान ज्योतिषी आहे तरीसुद्धां शेताच्या खरेदीसंबंधी तो भास्करकडे सल्ला मागायला गेला. त्याने असं कां केलं? त्याला स्वतःच्या ज्ञानावर विश्वास नव्हता कां? भास्करला तर ज्योतिषाचं शास्त्रोक्त ज्ञान नव्हतं. पण त्याची भाकितें कशी खरी होत होती? माझ्या या शंकांची उत्तरे माहिती असूनदेखील जर तू मौन पत्करलेस, तर तुझ्या मस्तकाची अनेक शकले होऊन पडतील.''

विक्रमार्कानें उत्तर दिले, ''जो विचारी माणूस जीवनाच्या अनुभवांतून शिकतो, तो नेहमी जागरुक असतो. कित्येक मोठे वैद्य असतात; त्यांच्या कुटुंबातील कुणी आजारी पडलं कीं ते दुसऱ्या वैद्याचा सल्ला अवश्य घेतात. त्याचप्रमाणे एका प्रसिद्ध ज्योतिषाने मृत्युंजयने दुसऱ्या ज्योतिषाचा भास्करचा सल्ला घेतला इतकेच! भास्करची वाणी अचूक ठरत होती. खरी, पण त्याचे भाग्य दरवेळी त्याला साथ देऊन विजयी करीत होते. त्याला नशिबाची जोड मिळत गेली.''

राजाचे मौनभंग करण्यांत वेताळ सफल झाला, शवासहित गायब झाला आणि पुन्हां झाडावर जाऊन बसला.

(आधार: 'वसुंधरा'ची रचना)

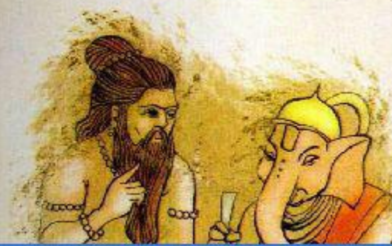

भित्तीचित्रांत महाभारत

अजिंठा व वेरुळ इथली महाभारतांतली भित्तीचित्रें जगप्रसिद्ध आहेत. दक्षिण भारतांत तमिळनाडमधे सित्तानवासल, तंजावूर आणि तिरुनंदीक्कारल, या ठिकाणीं अशी चित्रें आहेत.

दुर्दैवाने, तंजावूरच्या बृहदीश्वर मंदिरातल्या भित्तीचित्रांखेरीज दुसऱ्या दोन जागेची चित्रें अत्यंत खराब अवस्थेंत आहेत. तंजावूरच्या देवळांतला ही चित्रे असलेला दुसरा मजला सुरक्षिततेच्या दृष्टीने सध्यां कांही महिने बंद ठेवण्यांत आला आहे.

अशी भिंतीवरची चित्रें रंगवण्याच्या कलेला उत्तेजन देण्यासाठी, तंजावूरमधल्या दक्षिण विभाग सांस्कृतिक केंद्राने, आपल्या २५० चौरस फुटांच्या भिंती, महाभारताची कथा चित्रित करण्यासाठी खुल्या केल्या आहेत. हे महाकाव्य कथारुपाने सांगणारे २१ चित्रफलक असतील. पहिल्या चित्रांत महर्षी वेदव्यास कथा सांगत असून श्रीगणेश ती लिहीत आहे असे चित्र असेल. शेवटल्या चित्रांत अठरा दिवसांच्या युद्धानंतर दुर्योधनाचा अंत असेल.

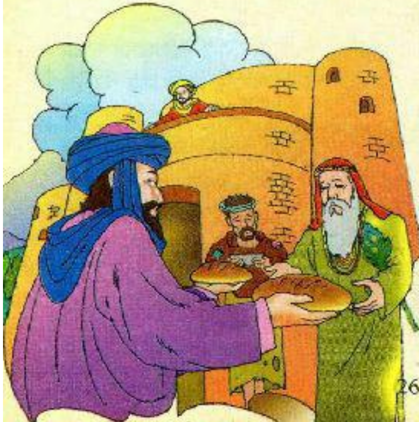

या चित्रांसाठी वापरले जाणारे रंग नैसर्गिक असून झाडांचे खोड, पानें, फुलें, फळें आणि दगडांची पूड, यापासून बनवलेले आहेत. हे काम केरळमधल्या एका कुटुंबाकडे दिले आहे. वडील भिंतीवर मूळ रंग देतील, मुलगा चित्रें, रेखाटन करील, आणि

रोडग्यांतली रत्नें

एक राजा होता. जर अचानक द्रव्यप्राप्ती झाली तर त्याचा विनियोग लोक कसा करतील हे जाणून घेण्याची उत्सुकता त्याला वाटली. एक दिवस त्याने आपल्या आचाऱ्याला दोन सुंदर मोठे रोडगे भाजायला सांगितले. दोन्ही चांगले जाडजूड व टपोरे फुगलेले होते. पण एक नेहमीचाच साधा रोडगा होता. आणि दुसऱ्यांत कांही रत्ने घालून तो भाजलेला होता.

राजाचा एक वृद्ध सरदार, दर आठवड्याला एका दिवशी, गोरगरीबांना दानधर्म करीत असे. राजाने त्या सरदाराला विश्वासांत घेऊन म्हटले. "मित्रा, हा रत्नांचा रोडगा तुला योग्य वाटेल अशा इसमाला दे. आणि हा साधा रोडगा तुझ्याकडे जो भीक मागायला येईल त्याला दे."

नेहमीप्रमाणे दोघेजण त्या सरदारासमोर भिक्षेसाठी येऊन उभे राहिले. एक होता साधू, त्याची लांबलचक दाढी आणि पायघोळ, विशिष्ट रंगाचा अंगरखा पाहून तो फकीर होता, हे उघडच दिसत होतं. दुसरा एक सामान्य भिकारी होता. त्या सरदाराने रत्नांचा रोडगा त्या फकीराला दिला, आणि साधा रोडगा त्या भिकाऱ्याला दिला.

राजवाड्याच्या गच्चीवरुन राजा हे सर्व नीटपणे बघत होता. त्या फकीराने तो रोडगा घेऊन या हातांतून त्या हातांत, असा तोलून पाहिला. त्याला तो जरा वजनदार वाटला. त्याला बहुधा वाटलं. कीं तो रोडगा चांगला भाजलेला नसून अर्धाकच्चा असावा.

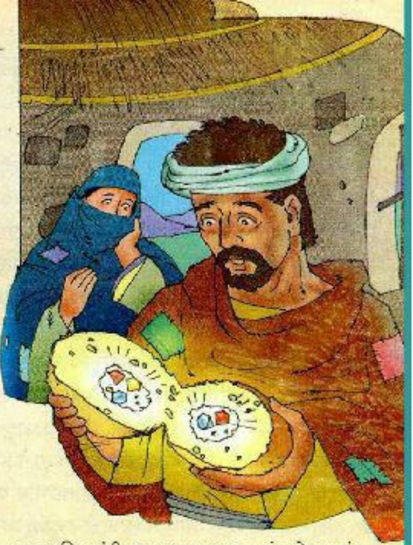
"अरे बाबा, हा रोडगा जरा जास्त वजनदार वाटतोय. तुझ्या रोडग्यापेक्षां हा मोठा आहे. मला कांही तितकीशी भूक नाही. आपण ह्या रोडग्यांची अदलाबदल करुं या कां?" फकीराने विचारले.

भिकाऱ्याने मुकाट्याने आपला रोडगा फकीराला दिला आणि फकीराचा रोडगा भिकाऱ्याने घेतला.

राजा स्वतःशीच बोलला, "देव खरोखरच सर्वज्ञ आहे. त्या फकीराला रत्नांचा मोह पडूं नये अशी देवाची इच्छा दिसते. फकीराला श्रीमंत करण्याची देवाची इच्छा नाही." हे आपलं स्पष्टीकरण राजाला पटलं. पण त्या फकीराच्या तोंडावर एका छद्मी हास्याची लकेर राजाला दिसत होती. त्या फकीराला वाटत होतं कीं त्याने

भिकाऱ्याला कच्चा रोडगा देऊन आपण चांगला रोडगा घेतला होता.

ते पाहून राजाची उत्सुकता जास्तच बळावली. त्याने ताबडतोब दोन गुप्त हेर या दोन्ही भिकाऱ्यांच्या मागावर पाठवले. त्या दोन्ही रोडग्यांचं त्या दोघांनी काय केलं हे पाहून, ती माहिती राजाला लगेच द्यायची होती. त्या संध्याकाळी राजाला सविस्तर माहिती मिळाली. फकीर आपल्या झोपडींत परत गेला. त्याने त्याचा अंगरखा काढला, दाढीही लावली होती ती काढून टाकली, आणि त्याने तो रोडगा आणि इतर कांही भिक्षा मिळाली होती, ती खाल्ली. नंतर त्याने चेहऱ्यावर दाढी लावली, फकीराचा अंगरखा घातला आणि तो बाजारपेठेत भीक मागायला पुन्हां निघून गेला.

दुसरा भिकारी जेव्हां आपल्या झोपडींत गेला, तेव्हां त्याने तो रोडगा सुरीने कापला आणि त्यांतली रत्नें पाहून तो आश्चर्यचकित झाला. त्याची बायको तर आनंदाने नाचायलाच लागली. तिने लगेच स्वतःसाठी एक रत्नहार बनवायचा निर्णय घेतला. पण तो भिकारी म्हणाला, "एका सरदाराकडून देवाने हा रोडगा एका फकीरबाबांना दिला आणि त्यांनी हा मला दिला. ही आता माझी सत्वपरीक्षा आहे. आधी त्या उदार सरदारसाहेबांचा शोध घेतला पाहिजे. आणि त्या रोडग्यांत नजरचुकीने रत्ने घातली गेली कशी, त्याचा मागोवा मी नंतर घेईन. किंवा त्या सरदारसाहेबांच्या घरांतून कुणीतरी चोरुन ती या रोडग्यांत लपवली असतील. म्हणजे सुरक्षितपणे बाहेर नेता आली असती. पण तशी संधी त्याला मिळाली नसेल. पण जर सरदारसाहेबांच्या मनांत ती त्या फकीरबाबांनाच द्यायची असतील तर ही रत्ने त्यांनाच मिळायला हवीत. नाहीतर आपण त्यापैकी कांही भाग वापरुं या आणि कांही भाग आपल्या गरजवंत शेजाऱ्यांसाठी वापरुं या."

त्या गरीब बिचाऱ्याने त्या सरदाराची लौकरच भेट घेतली आणि बरोबर आणलेली रत्नांची पुरचुंडी त्याला दिली. राजाने त्या भिकाऱ्याला भेटायला बोलावले आणि ती रत्ने त्याला ठेवून घ्यायला तर सांगितलेच, पण त्याशिवाय त्याचा नमुनेदार प्रामाणिकपणाबद्दल त्याला भरघोस इनामही दिले.

"नियतिने भोंदू फकीराकडून ही रत्ने काढून घेतली. पण मी मात्र चांगला धडा शिकलो. मी स्वतःचे स्पष्टीकरण रास्त मानून समाधानी झालो असतो, तर मला खरी परिस्थिती कळली नसती. आपल्याला सत्य ठाऊक आहे असं आपण उगीचच समजत असतो आणि गप्प बसतो. पण तसं असतंच असं नाही." राजा म्हणाला. *(एम.डी.)*

मुक्या जिवाची साक्ष

सुधाम गांवात भीम शेतकरी राहात होता. आपल्या चार एकरांच्या शेतांत तो कोहळ्याचे पीक घेत असे, आणि जवळच्या कोलार शहरांतल्या दुकानदारांकडे ते कोहळे विकत असे. एकदा त्याने शेतांत राखण करणाऱ्या कल्लूला सांगितलं, ''आज मला एका नातलगाला भेटण्यासाठी परगांवी जायचं आहे. मला परत यायला बहुतेक महिनाभर तरी लागेल. शेताची राखण नीट कर. दुर्लक्ष करुं नकोस.''

कल्लूने चारपांच दिवसांमधे एकदातरी दहाबारा कोहळे काढून घेऊन, आणि आपल्या मुलाच्या बैलगाडीत घालून, ते शहरांतल्या दुकानदारांना विकायला सुरवात केली.

महिन्यानंतर भीम परत आला. जाण्यापूर्वीं त्याने कोणत्या वेलावर किती कच्ची फळें आहेत ते मोजून ठेवले होते. त्यांतले बरेच कमी झालेले त्याच्या लक्षांत आले. कल्लूनेच ते चोरले असतील अशी भीमला शंका आली. त्याची चोरी पकडण्यासाठी त्याने एक उपाय योजला.

दुसऱ्या दिवशी भीमने सांगितलं, ''हे बघ कल्लू, उद्यां उजाडताच तुझ्या मुलाची बैलगाडी घेऊन ये. आपण शहरांत जाऊन तयार कोहळे विकायला नेऊं या.'' दुसऱ्या दिवशी कल्लू स्वतःच बैलगाडी घेऊन आला. गाडीत पंचवीस कोहळे भरल्यानंतर भीम कल्लूला म्हणाला, ''मला आज जरा बरं वाटत नाही. रस्ताही जरा खडबडीत आहे, तेव्हां गाडी हळूंहळूं जाऊं दे!'' कल्लूने त्याप्रमाणे केलं. बैल सरळ शहरांतल्या एका दुकानासमोर जाऊन उभा राहिला. गाडीतले कोहळे पाहून दुकानदार चटकन कल्लूला म्हणाला, ''अरे, नेहमी दहाबारा कोहळे आणत होतास ना? आज इतके जास्ती कसे काय आणलेस?''

आता कल्लूची चोरी पकडली गेली होती. भीम त्याला म्हणाला, ''बैलाला जिथे पोंचायची संवय असते, तिथे तो आपण होऊन जातो. या मुक्या जिवाने साक्ष दिलीय कीं तू चोर आहेस. तेव्हां मी तुला कामावरुन काढून टाकले आहे.''

- कोलार कृष्णा

देवाचे अस्तित्व

नामदेवाच्या गुरुकुलांत विद्यार्थी शिकत होते, त्यांच्यामधे चैतन्य सर्वांपेक्षां जास्त बुद्धिमान होता. प्रत्येक विषयांत तो सखोल अभ्यास करुन ज्ञान मिळवीत होता. नामदेव त्याच्यावर अतिशय खूष होता. त्यांनी आपल्या या प्रिय शिष्याला आपली संपूर्ण विद्या शिकवली होती.

आता चैतन्य अठरा वर्षांचा झाला होता. त्याने आता गुरुकुलांत राहायची आवश्यकता नाही, असं नामदेव गुरुजींना वाटलं, कारण त्याचा शिक्षणक्रम संपलेला होता. त्यांनी निर्णय घेतला, आणि चैतन्यला सांगितले, ''पुत्रा, तुझं शिक्षण आता पूर्ण झालंय. त्याचबरोबर तुझ्यामधे चांगले संस्कार आणि विनम्रताही आहे. आता तू घरी परत जा आणि तुझ्या आईवडिलांची सेवा कर. परमेश्वर सदैव तुझ्या पाठीशी राहील.''

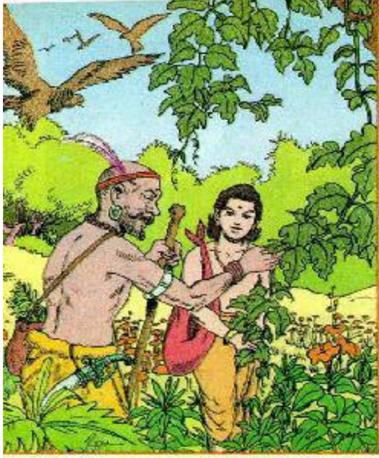
चैतन्यने मस्तक वांकवून गुरुजींना वंदन केले आणि म्हटले, ''गुरुवर्य, आपण मला कितीतरी निरनिराळ्या विषयांचे ज्ञान दिलेत. पण ज्या परमेश्वराचे नांव आत्ता घेतलेत, तो मात्र आपण मला दाखवला नाहीत. जो परमेश्वर मला कधीच दिसला नाही, तो कायम माझ्या पाठीशी राहील कां?''

नामदेवांनी क्षणभर विचार करुन म्हटले, ''चैतन्य, तुझ्या प्रश्नाचे उत्तर आत्ता नाही, पण नंतर जरुर देईन. पण त्यापूर्वी एक काम कर. उत्तर दिशेला जे अरण्य आहे, ते ओलांडून गेलास कीं पुढे सुशांतनगर आहे. तिथून कोसभर अंतरावर भवानीपुर गांव आहे. तिथे माझा धाकटा भाऊ राहातो. तिथे जाऊन त्यांची खुशाली विचारुन येशील कां?''

चैतन्यने होकार दिला आणि दुसऱ्याच दिवशी पहाटे तो भवानीपुरला जायला निघाला. गुरुपत्नीने त्याला दोन दिवस पुरेल इतकी शिदोरी बांधून एका थैलीत ठेवून, त्याला दिली.

चैतन्य भराभरा चालत होता. दुपारपर्यंत तो अरण्याच्या मध्यावर पोंचला. त्याला आता तहान लागली होती, म्हणून तो पाणी शोधायला निघाला. ते शोधताना त्याला एक म्हातारा

आशालता

आंधळा दिसला. तो ती रानटी पानें चांचपडत, त्यांच्यावर हात फिरवत होता, त्यांचा वास घेत, व मग हवी ती पाने तोडून घेत होता.

चैतन्य त्या वृद्धाजवळ येऊन विचारुं लागला, "आजोबा, काय शोधता आहात?"

"अरे बाळ, शोधायला माझं कांहीही हरवलेलं नाही. मी इथे जवळच आदिवासींच्या वस्तीत राहातो. मला सगळेजण औषधी आजोबा म्हणतात. जी पाने औषधी गुणांची असतात, त्यांना मी अगोदर हाताने चांचपून पाहातो, नंतर त्यांचा वास घेऊन ती तोडतो. मी जन्मापासून आंधळा आहे ना!" वृद्धाने म्हटलं.

"आत्ता तुमच्या हातांत जी वेल आहे तिचा उपयोग कोणत्या रोगाच्या उपचारासाठी होतो हो?" चैतन्यने चौकसपणे विचारले.

"ही विषमार वेल आहे. सांप चावला तर ही अगदी रामबाण औषधी आहे. ही वेल कुस्करुन तिचा रस जर सांप चावलेल्या माणसाच्या तोंडात पिळला, तर ते विष लौकरच उतरते, आणि त्या माणसाचा प्राण वांचतो. तुला हवी तर ही वेलीची डहाळी ठेव तुझ्याजवळ! अरण्यांत फिरतो आहेस, लागलीच तर उपयोगी पडेल बघ."

चैतन्यने ती लांबलचक वेल नीट गुंडाळून आपल्या कपड्यांत लपवून ठेवली. त्याने त्या वृद्धाला विचारलं, "इथें जवळ कुठे पाणी मिळेल कां?"

"जवळपासच एक विहीर आहे. जरा शोधलीस तर सांपडेल बघ" वृद्धाने उत्तर दिलं.

चैतन्य जरा दूर अंतरावर गेला आणि चारी बाजूंना त्याने लक्षपूर्वक पाहिले. एका वडाच्या झाडाच्या बाजूलाच एक विहीर होती ती त्याला दिसली. तिथें थांबून त्याने जेवण केले आणि त्या झाडाखाली थोडा आराम करावा म्हणून तो लवंडला. त्याच्या अंगावर कांहीतरी पडल्यासारखे वाटले म्हणून त्याने डोळे उघडले. एक ससा त्याच्या जवळून पळत जाताना त्याला दिसला. तेवढ्यांत वडाची एक फांदी तुटून धाडकन त्याच्याजवळच जमिनीवर पडली. चैतन्यचे नशीब चांगले म्हणून तो वांचला. जर ससा आला नसता तर त्याला झोप लागली असती, आणि फांदी त्याच्या अंगावर पडली असती, तर काय झालं असतं कोण जाणे!

चैतन्य उठून बसला आणि नंतर पुन्हां आपल्या वाटेने जाऊं लागला. अरण्य ओलांडून तो नगराच्या वेशीजवळ पोंचला. तिथें एक गरिब

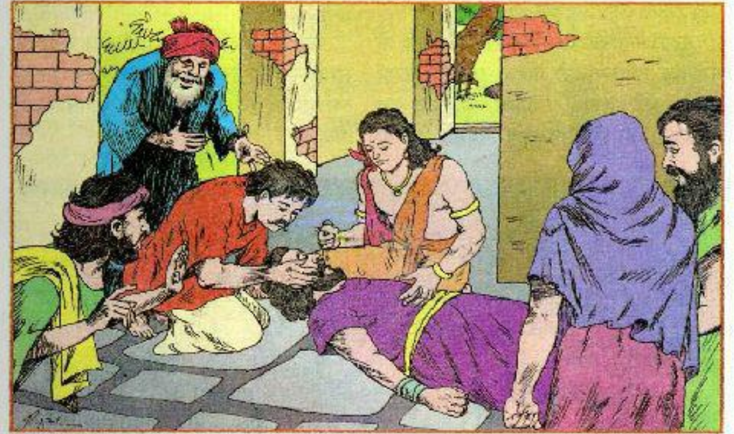
माणूस, त्याची पत्नी आणि त्यांची मुले त्याला दिसली. ती उपाशी होती आणि भुकेसाठी भीक मागत होती.

चैतन्यने लागलीच जवळचे उरलेले पदार्थ त्यांना दिले आणि तो पुढे निघाला. नगरांत पोचेपर्यंत रात्र झाली. रात्रीं तो एका धर्मशाळेंत उतरला, व तिथें झोंपला. मध्यरात्रीनंतर अचानक तिथे कांहीतरी गडबड झाली आणि त्याला जाग आली. त्याने पाहिलं कीं धर्मशाळेच्या ओसरीवर एक प्रवासी खाली पडला होता, आणि त्याच्या तोंडातून फेस येत होता. तो प्रवासी तडफडत होता. एक काळा सांप सरसरत तिथून जाताना लोकांनी पाहिला होता.

तो साप या प्रवाशाला चावला होता हे चैतन्यच्या लक्षांत आले. त्याने लगेच आपल्या कपड्यांत लपवलेली ती औषधी वेल काढली, ती हातावर घेऊन कुस्करली आणि त्याचा रस पिळून तो त्या प्रवाशाच्या तोंडात घातला. पाहतापाहाता त्याचा काळवंडलेला चेहरा पालटायला लागला. त्याने कांही वेळानंतर डोळे उघडले. तो इसम दुसरा तिसरा कुणी नसून सुशांतनगराचा मुख्य प्रधान होता. नागरिकांचे प्रश्न समजावून घेण्यासाठी तो वेष बदलून तिथें आला होता, त्यावेळीं ही घटना घडली.

प्रधानाने चैतन्याचे आभार मानून त्याचे कौतुक केले. तो म्हणाला, "तू माझे प्राण वांचवले आहेस. मी कितीही केलं तरी तुझे हे उपकार मी फेडूं शकणार नाही. मी दरबारांत तुला चांगली नोकरी देववतो. चालेल ना?"

चैतन्यने कृतज्ञता व्यक्त करुन म्हटले, "मी एका महत्वाच्या कामासाठी भवानीपुरला जातो आहे. मी आपल्याला नंतर येऊन भेटेन." सकाळ

झाल्यावर तो भवानीपुरला गेला, गुरुवर्यांच्या भावाला भेटून त्यांची खुशाली विचारुन तो परत निघाला.

सूर्यास्त होईपर्यंत तो गुरुकुलांत पोचला. त्याने गुरुजींना सारी हकीगत सांगितली. गुरुजी फारच खूष झाले. ते म्हणाले, "पुत्रा! तू मला परमेश्वराच्या अस्तित्वाबद्दल प्रश्न विचारला होतास ना? त्याचे उत्तर मी मधें न पडताच तुला परमेश्वराचे दर्शन झाले आहे, तुला भगवान दिसला."

"मला दर्शन झालं? छे हो, मला कुठे वाटेत देवबिव कांहीही दिसलेला नव्हता." चैतन्य आश्चर्याने उद्‌गारला.

त्यावर नामदेवांनी हंसून उत्तर दिले, "इथें, तिथें, आत्ता, नंतर, प्रत्येक ठिकाणी परमेश्वर आपल्याला दिसतो. पण एकाच रुपांत तो सीमित राहिलेला नसतो. फक्त त्या सर्वव्यापीची आठवण मात्र आपण ठेवायला हवी."

गुरुजींचे बोलणे चैतन्याला समजले नाही. तो नुसताच त्यांच्याकडे पाहात राहिला. तेव्हां नामदेव पुढे म्हणाले, "आता बघ, ज्या वृद्ध आंधळ्या आदिवासीने तुला विषमार वेलीची माहिती दिली, तो देव होता. त्या दाट अरण्यांत विहीरीची जरुर आहे हे जाणून ज्या व्यक्तीने ती विहीर खोदली असेल, ती व्यक्ती देवाचेच रुप होते. ज्याने तुझा प्राण वांचवला, त्या छोट्या सशाच्या शरीरांतही देवाचा अंश आहे! सांप चावल्यामुले तडफडणाऱ्या प्रधानाला तू देवच वाटला असशील. कारण तू त्याला मरणाच्या दाढेतून वांचवलेस. तुझ्यांत देव आहे हे तुझ्या लक्षांत आले नसेल. इतक्या अनेक रुपांत देव तुझ्यासमोर आला, आणि त्याला पाहूनदेखील त्याच्या अस्तित्वाबद्दल अजून तुझ्या मनांत, संदेह आहे कां?"

गुरुवर्यांच्या बोलण्यामुळे चैतन्यच्या मनांत प्रकाश पडला. त्याला समजले कीं ज्याच्या मनांत दया, करुणा, सहानुभूति असते, त्यांच्या मनांत परमेश्वर वसतो. त्याने गुरुजींना साष्टांग दडवत घातले व घरी जाण्याची परवानगी मागितली.

त्यानंतर आपल्या आईवडिलांना घेऊन तो सुशांतनगरला गेला व मुख्यप्रधानाला भेटला. त्यांच्या मदतीने त्याला दरबारांत चांगली नोकरी मिळाली.

खास बातम्या

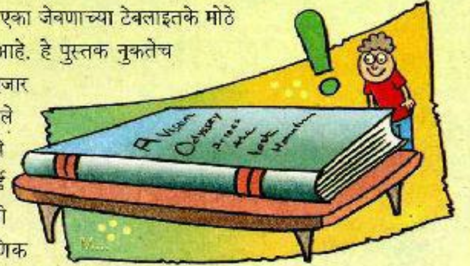
जागतिक नेत्यांमधे गांधीजी

ब्रिटिश रेड क्रॉस सोसायटीने जगांतल्या गेल्या साठ वर्षांतल्या नेत्यांमधे महात्मा गांधी आणि मदर टेरेसा, यांचा समावेश केला आहे. या निवडीत सुमारे दोन हजार ब्रिटिश नागरिकांनी भाग घेतला. दक्षिण आफ्रिकेचे नेते नेल्सन मंडेला यांना पहिला क्रमांक त्यांनी दिला आहे.

प्रिन्सेस डायनाला दुसरा क्रमांक, गायक बॉबजेल डॉफ याला तिसरा क्रमांक दिला. गांधीजी आणि मदर टेरेसा यांना चौथा व पांचवा क्रमांक या निवडीत मिळाला आहे.

हे ''हलकं फुलकं'' वाचन नव्हे

भूतानवर एक बहुव्यापक पुस्तक एका जेवणाच्या टेबलाइतके मोठे असून त्याचे वजन १३० पौंड आहे. हे पुस्तक नुकतेच अमेरिकेंतल्या सीॲटलमधें दहा हजार डॉलर्सला विकले गेले. हे जगांतले सर्वात मोठे पुस्तक आहे, असे प्रमाणपत्र गिनेस बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्डसने दिले आहे. या पुस्तकाची रक्कम भूतानमधल्या शैक्षणिक कार्यक्रमांसाठी वापरली जाणार आहे. पुस्तकाचे

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा:

अर्जुनसिंगराजाच्या वाड्यांत शंकर हा राजाचा खास आचारी होता. एक दिवस राणीने त्याला बोलावले, ''माझा भाऊ इथें येणार आहे आणि तो राजेसाहेबांबरोबर भोजन करील.''

''मी फक्त महाराजांचे जेवण बनवीन.'' शंकरने सांगितलं.

राणीने लगेच त्याबद्दल राजाकडे तक्रार केली. ''सरकार, खरं आहे ते. मी राणीसाहेबांना सांगितलं कीं मी फक्त आपल्यासाठी भोजन बनवीन.'' शंकर म्हणाला.

''ठीक आहे. समजा, मी तुला शंभर चांदीची नाणी जास्त पगार दिला, तर तू माझ्या मेव्हण्यासाठी स्वयंपाक करशील कां?'' राजाने विचारलं.

आता त्या शाही आचाऱ्याने काय उत्तर दिले असेल त्याची कल्पना खालील मुद्दे लक्षांत ठेवून करा.

- जास्त पगाराचा मोह त्या आचाऱ्याला पडेल कां?
- आचारी आपल्या मताशी ठाम राहील कां?
- इतरांसाठी भोजन बनवायला शंकरला सांगतील कां?

तुमची प्रतिक्रिया १००-१५० शब्दांत लिहा व गोष्टीला समर्पक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरुन त्याबरोबर तुमची प्रवेशिका पाठवा. पाकिटावर ''वाचा नि सुचवा'' असे जरुर लिहा.

शेवटची तारीख : ३१ ऑक्टोबर, २००४

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

घरचा पत्ता ....

....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही **स्पर्धकाची सही**

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

82 Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097

दयाळू

फुलवाडी गांवात पुरुषोत्तम नांवाचा एक व्यापारी राहात होता. त्याला सतरा वर्षांचा एक मुलगा होता. हा मुरारी अत्यंत कोमल मनाचा व दयाळू होता.

एकदा तो आळीतल्या मुलांबरोबर खेळायला गेला. परत आला तो त्याच्या अंगात सदरा नव्हता. खेळताना त्याच्या एक मित्राचा सदरा फाटला. तो अतिशय गरीब घरांतला होता व त्याला रडूं कोसळले. कारण त्याच्याकडे एकच सदरा होता. ते ऐकून मुकाट्याने मुरारीने त्याला आपला सदरा दिला आणि तो घरी आला.

हे कळले तेव्हां पुरुषोत्तम मुरारीला खूप रागावला. तो म्हणाला कीं व्यापाऱ्याच्या मनांत दया या गुणाला कधी जागा नसते!

तेव्हां मुरारीची आई पतीला म्हणाली, ''त्याला कशाला रागावताय? तो कांही सुधारणार नाही. जर हा असाच वागत राहिला तर याच्या हातून व्यापारसुद्धां धड होणार नाही. त्याला एखाद्या गुरुजींची शिकवणी ठेवली तर बरे होईल.''

पुरुषोत्तमला हा सल्ला रुचला नि पटला. मुरारीला घेऊन तो पंडित सुशर्मा यांच्या घरी गेला व त्यांना सांगितले, ''ह्याला नोकरी करावी लागणार नाही. पण हा व्यापारी नीट कसा होईल, ते पाहायला हवं. दातृत्व हा गुण व्यापाराला योग्य नाही.''

सुशर्माने हंसून म्हटले, ''पुरुषोत्तमराव, मानवाला जे गुण आवश्यक आहेत, त्यांत दया ही अवश्य आहे. जो दुसऱ्याबद्दल दयाळू नसतो, तो मानव कसला? तो तर पाषाणहृदयी असतो. पण दया ही देखील अविचारीपणे दाखवता कामा नये, ती योग्य ठिकाणी हवी, हे खरेच!''

आणि सुशर्माकडे रोज सकाळी व संध्याकाळीं अभ्यासा-साठी मुरारी जायला लागला. एक दिवस सुशर्माने मुरारीला म्हटलं, ''मुरारी, तू अगदी

मनापासून अभ्यास करतोस, ते मला फार आवडलं. तुझं मन किती कोमल आहे. पण कुणालाही मदत करताना, ती व्यक्ती त्या दयेला पात्र आहे कीं नाही, याची आधी नीट पारख करायला हवी असते.

तुला पुढे व्यापारी व्हायचं आहे. व्यापारी व्हायला प्रथम लागते गोड वाणी आणि कुशलता. तिथे दया, क्षमा, याला वाव नाही. दुसऱ्यांना मदत करायचा तुझा जो गुण आहे, तो मात्र तू पूर्णपणें विचार करून नंतरच, हवी ती मदत करीत जा."

मुरारीने लगेच विचारलं, "पण गुरुजी, माझा व्यापार आणि दयाळूपणा, याचा आत्ता कसा काय संबंध आहे?"

"तुला ते कळेल लौकरच. पण आज तू माझं एक काम कर. सध्यां वैद्य वरदाचारी आम्हाला औषध देत आहेत. त्यांच्या घरी जाऊन आमची औषधे घेऊन ये. मी पाठवलंय म्हणून सांग त्यांना." गुरुजी म्हणाले.

मुरारी वरदाचारींच्या घरी गेला व त्यांना निरोप सांगितला. वैद्यबुवांनी सांगितलं, "हे बघ, त्यांची औषधे बनवायला तासभर तरी लागेल. आलेले रोगी गेल्यानंतरच मी तुझे काम करूं शकेन."

औषध घ्यायला आलेल्या प्रत्येक रुग्णाला वैद्य सांगत होते, "मला रानांतून जडीबुट्टी, झाडपाला आणून देणारा एक लंगडा आहे. त्याच्या वडिलांना हृद्रोग आहे. त्यासाठी सोने आणि पारा वापरुन गोळ्या बनवायला लागतील. त्याचा बराच खर्च आहे. मला जमेल तितकी मदत मी करणार आहे. तुम्हीही त्याला जमेल तशी, थोडीफार मदत करता आली तर करा. तो अजून बाहेर उभा आहे."

मुरारी आधीच दयाळू. त्याला त्या लंगड्याबद्दल फारच करुणा वाटायला लागली. त्याने बाहेर येऊन पाहिले तर ओसरीवर एक माणूस काठीला धरुन उभा होता.

सारे रोगी परत गेले तेव्हां मुरारी वैद्यबुवांच्याजवळ जाऊन म्हणाला, "त्या लंगड्या माणसाला मदत म्हणून बहुतेक सर्व लोकांनी पैसे दिले. आत्ता माझ्याजवळ पैसे नाहीत. पण ही अंगठी तेवढी आहे. ती मी आपल्याला देतो. त्याच्या वडिलांसाठी औषध बनवायला या सोन्याचा उपयोग होईल."

मुरारीची ही प्रतिक्रिया ऐकून वैद्यबुवा हंसायला लागले. त्यांनी खिडकीतून वांकून "वीर" अशी हांक मारली.

काठीच्या आधाराने तो लंगडा उभा होता, त्याने एकदम काठी ओसरीवर फेकली आणि तो झरकन आंत चालत आला. ते दृश्य पाहून मुरारी आश्चर्यचकित झाला.

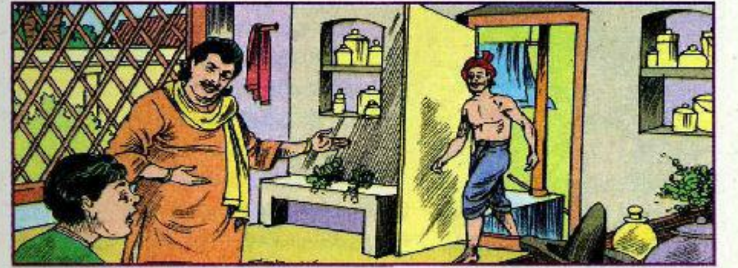
तेव्हां वैद्याने त्याची पाठ थोपटत म्हटले, "अरे, मीच हे नाटक केलं होतं. आता तुला कळलं ना, दयेच्या आडून कशी कमाई करता येते ते! तुझ्या वडिलांनी तुला ही अंगठी मोठ्या प्रेमाने दिली होती. आणि तू भावनेच्या आहारी जाऊन ही अंगठी एका लबाडाला द्यायला तयार झाला होतास कीं नाही?"

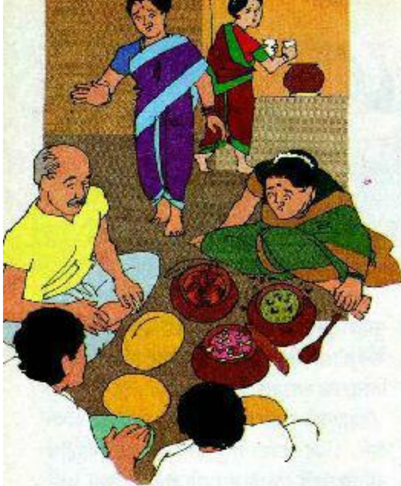
मुरारीने होकारार्थी मान डोलावली. वैद्याने पुढे त्याला म्हटले, "माझा व्यवसाय लोकांच्या उपयोगी पडण्याचा आहे, तो माझा धर्म आहे. पण कधी कधी रोग्यांना बरे वाटावे, म्हणून मलाही खोटं बोलावं लागतं!"

सुशर्माच्या आईसाठी औषधाच्या पुड्या तयार होत्या. मुरारीच्या हातांत त्या देऊन वैद्याने सांगितलं, "तू पुढे जो व्यापार करशील, तो मनापासून आणि श्रद्धेने कर. दयाळूपणा योग्य ठिकाणी अवश्य दाखव आणि नांव मिळव. या लंगड्याचं नाटक तुझ्या गुरुजींच्या सांगण्यानुसार आम्ही केलं होतं."

औषधाच्या पुड्या घेऊन मुरारी सुशर्माच्या घरी परत गेला व त्यांना म्हणाला, "गुरुजी, आता मला चांगलं कळून चुकलंय कीं माझ्या भावनाप्रधान स्वभावामुळे मी मागचा पुढचा विचार न करता मदत करीत असतो. पण आता मात्र योग्य व लायक व्यक्तीलाच यापुढें मदत करायची असे मी ठरवले आहे."

मुरारीच्या विचारसरणींत झालेला हा बदल पाहून सुशर्माला अतिशय समाधान वाटले. त्याचा प्रयत्न सफल झाला होता. आणि पुरुषोत्तम व्यापाऱ्याला मुलाबद्दल वाटणारी चिंता दूर होणार होती.

थोरली सूनबाई चिडली. कारण तिच्या कामाला आधीच उशीर झालेला होता. त्यांतून तिच्या मनांत एक शंका झाली. ह्याच भिकाऱ्याने मागल्या शनिवारी घरांत येऊन सगळे जेवण तर संपवले नसेल? घरांतले पीठ, भाज्यादेखील बहुतेक ह्यानेच चोरल्या असतील कां? ती एकदम ओरडली, ''अरे भामट्या! नक्की तूच आमच्या घरांतले पीठ, तेल नि भाज्या चोरुन नेल्या असल्या पाहिजेस. आत्ताच्या आत्ता इथून चालता हो पाहूं!''

भिकाऱ्याने हा आरोप नाकारीत म्हटले, ''अहो बाई, मी खरंच चोर नाही. मी कशाला चोरी करीन? मला फक्त थोडे तेल द्या आणि एक भाकरी! तुमच्या सुखासाठी मी प्रार्थना करीन बघा!''

''मला तुझ्या प्रार्थनेची आणि आशिर्वादाची मुळीच गरज नाही, बरं कां!'' तिने ठसक्यांत उत्तर दिले. आंत जाऊन तिने एक काठी आणली आणि ती त्या भिकाऱ्याला दाखवत ती म्हणाली, ''आता जातोस कीं तुला हा बडगा दाखवून घालवायला हवं?''

''बाई, तुम्ही मला दम देताय होय? थांबा; जो स्वयंपाक आज ज्यांच्यासाठी तुम्ही बनवणार आहात, ते अन्न ते आज स्वीकारणार नाहीत.'' भिकाऱ्याने तिच्याकडे रोखून बघत म्हटले, आणि नंतर तो निघून गेला.

सूनबाईला वाटलं कीं हा एक वेडा असावा, म्हणून तिने त्याच्याकडे विशेष लक्ष दिले नाही. तिने स्वयंपाक केला आणि ती ह्या सर्व मंडळींची वाट बघत बसली. ते जेव्हां जेवायला बसले तेव्हां तिने भांड्यांवरची झांकणे काढली. आणि काय गोंधळ! एका भांड्यात सगळीकडे किडे वळवळत होते, दुसऱ्या भांड्यात माशा घोंगावत होत्या आणि तिसऱ्या भांड्यात तर मुंग्या आणि मुंगळे फिरत होते. तिने गळा काढला आणि रडतरडत ती स्वयंपाकघरांत धावली.

प्रसंगाचे गांभीर्य शेतकऱ्याच्या लक्षांत आले. ''आपल्यावर देवाचा कोप झालेला आहे. आपण कुठेतरी चुकलो आहोत, त्याचा अपमान केला आहे. नाहीतर गेल्या शनिवारी आणि आज, असं अघटित कां घडावं? आपण कांहीतरी उपाय यासाठी करायलाच हवा!''

शेतकरी थोरल्या मुलाला घेऊन दुकानांत गेला. पीठ, भाज्या, तेल वगैरे सामान त्यांनी विकत आणले. आणि त्या तिघीजणींना स्वयंपाक करायला सांगितला.

नंतरच्या शनिवारी, पुन्हां धाकट्या सुनेवर घरी राहून स्वयंपाक करायची वेळ आली. ती स्वयंपाकाला सुरवात करणार तोच तो ओळखीचा आवाज पुन्हां ऐकूं आला. तो भिकारी तेलासाठी याचना करीत होता. धाकटी सूनबाई बाहेर आली आणि तिने विचारले, ''कांही दिवसांपूर्वी तू इथें आला होतास आणि मी तुला तेल दिले होते. अजून तुझ्या अंगावरचे पुरळ आणि खाज कमी झाली नाही कां?'' ती आंत गेली आणि तिने तेलाचे भांडे आणले. त्याच्या हाताच्या खळग्यांत तिने तेल ओतले आणि ती म्हणाली, ''तू तेल लाव आणि जरा वेळाने तळ्यावर जाऊन आंघोळ कर. परत आलास कीं मी तुला जेवायला देते थोडंसं!''

त्याने येताना पुन्हां पानांची पत्रावळ करुन आणली. तिने दिलेले जेवण तो जेवला आणि त्याने तिला आशीर्वाद दिला, ''तुला नि तुझ्या नवऱ्याला दीर्घायुष्य लाभो!''

तिथून जाताजाता, त्याने ती पत्रावळ पुन्हां वळचणीला खोंचली, आणि तो चालता झाला. त्याचे हे कृत्य सुनेने पाहिले, परंतु ती कांहीही बोलली नाही.

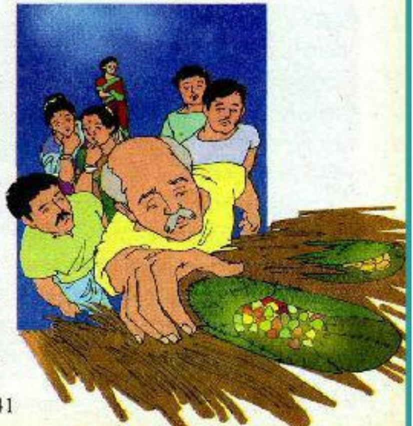
संध्याकाळीं, तिने शिजवलेले स्वादिष्ट भोजन सर्वांनी चवीने खाल्ले. शेतकरी नंतर म्हणाला, ''हे सगळं विचित्र वाटतंय. एका शनिवारी, अन्न नाहीसं होतं. नंतरच्या शनिवारी, अन्नांत अळ्या, किडे होतात! आणि आज जर साधे जेवण चविष्ट बनलंय. देवाचा राग आता गेलेला दिसतोय.''

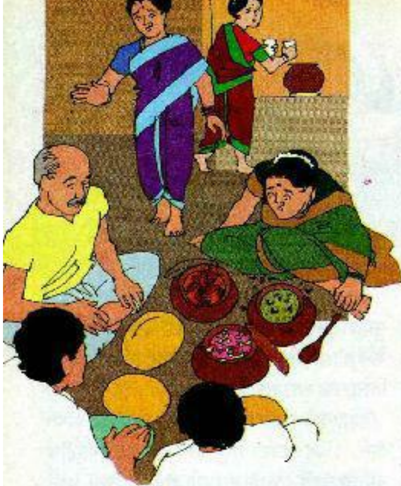
धाकटी सून सर्वांना वाढून नंतर जेवायला बसली. जेवताना तिने त्या भिकाऱ्याने दोन्ही शनिवारी येऊन तेल मागितले, ती गोष्ट सांगितली. तिने दिलेले जेवण जेवल्यानंतर त्याने ती पत्रावळ बाहेरच वळचणीला खोंचल्याचे सांगितले.

शेतकरी लगेच उठला आणि त्या पत्रावळी कुठे ठेवल्या होत्या तिथें पाहायला गेला. त्या तिथेच होत्या. शेतकऱ्याने एक पत्रावळ ओढली, तर त्यांत हिरेमाणकें भरलेली होती. त्याने दुसरी पत्रावळ खाली काढली, तर त्यांत सोन्यांच्या मोहरा भरलेल्या होत्या. शेतकरी, त्याचे मुलगे व सुना, सगळेजण थक्क होऊन बघत राहिले. थोरल्या आणि मधल्या सुनेला त्या भिकाऱ्याची आठवण झाली. दोघीजणींनी त्याला रागावून हांकलून दिले होते.

शेतकरी म्हणाला, ''मला वाटतं कीं भिकाऱ्याचे रूप घेऊन शनीश्वर देवच आपल्या घरी आला होता. आता तो प्रसन्न झालेला आहे.''

त्यांचे शेजारीपाजारी व इतर गांवकऱ्यांना ही गोष्ट कळली, आणि तेव्हांपासून शनीश्वराला शनिवारी तेल वाहाण्याची प्रथा सुरुं झाली. कारण शनिदेवाची पूजा शनिवारी केली जाते.

थोरली सूनबाई चिडली. कारण तिच्या कामाला आधीच उशीर झालेला होता. त्यांतून तिच्या मनांत एक शंका झाली. ह्याच भिकाऱ्याने मागल्या शनिवारी घरांत येऊन सगळे जेवण तर संपवले नसेल? घरांतले पीठ, भाज्यादेखील बहुतेक ह्यानेच चोरल्या असतील कां? ती एकदम ओरडली, "अरे भामट्या! नक्की तूच आमच्या घरांतले पीठ, तेल नि भाज्या चोरुन नेल्या असल्या पाहिजेस. आत्ताच्या आत्ता इथून चालता हो पाहूं!"

भिकाऱ्याने हा आरोप नाकारीत म्हटले, "अहो बाई, मी खरंच चोर नाही. मी कशाला चोरी करीन? मला फक्त थोडे तेल द्या आणि एक भाकरी! तुमच्या सुखासाठी मी प्रार्थना करीन बघा!"

"मला तुझ्या प्रार्थनेची आणि आशिर्वादाची मुळीच गरज नाही, बरं कां!" तिने ठसक्यांत उत्तर दिले. आंत जाऊन तिने एक काठी आणली आणि ती त्या भिकाऱ्याला दाखवत ती म्हणाली, "आता जातोस कीं तुला हा बडगा दाखवून घालवायला हवं?"

"बाई, तुम्ही मला दम देताय होय? थांबा; जो स्वयंपाक आज ज्यांच्यासाठी तुम्ही बनवणार आहात, ते अन्न ते आज स्वीकारणार नाहीत." भिकाऱ्याने तिच्याकडे रोखून बघत म्हटले, आणि नंतर तो निघून गेला.

सूनबाईला वाटलं कीं हा एक वेडा असावा, म्हणून तिने त्याच्याकडे विशेष लक्ष दिले नाही. तिने स्वयंपाक केला आणि ती ह्या सर्व मंडळींची वाट बघत बसली. ते जेव्हां जेवायला बसले तेव्हां तिने भांड्यांवरची झांकणे काढली. आणि काय गोंधळ! एका भांड्यात सगळीकडे किडे वळवळत होते, दुसऱ्या भांड्यात माशा घोंगावत होत्या आणि तिसऱ्या भांड्यात तर मुंग्या आणि मुंगळे फिरत होते. तिने गळा काढला आणि रडतरडत ती स्वयंपाकघरांत धावली.

प्रसंगाचे गांभीर्य शेतकऱ्याच्या लक्षांत आले. "आपल्यावर देवाचा कोप झालेला आहे. आपण कुठेतरी चुकलो आहोत, त्याचा अपमान केला आहे. नाहीतर गेल्या शनिवारी आणि आज, असं अघटित कां घडावं? आपण कांहीतरी उपाय यासाठी करायलाच हवा!"

शेतकरी थोरल्या मुलाला घेऊन दुकानांत गेला. पीठ, भाज्या, तेल वगैरे सामान त्यांनी विकत आणले. आणि त्या तिघीजणींना स्वयंपाक करायला सांगितला.

नंतरच्या शनिवारी, पुन्हां धाकट्या सुनेवर घरी राहून स्वयंपाक करायची वेळ आली. ती स्वयंपाकाला सुरवात करणार तोच तो ओळखीचा आवाज पुन्हां ऐकू आला. तो भिकारी तेलासाठी याचना करीत होता. धाकटी सूनबाई बाहेर आली आणि तिने विचारले, "कांही दिवसांपूर्वी तू इथें आला होतास आणि मी तुला तेल दिले होते. अजून तुझ्या अंगावरचे पुरळ आणि खाज कमी झाली नाही कां?" ती आंत गेली आणि तिने तेलाचे भांडे आणले. त्याच्या हाताच्या खळग्यांत तिने तेल ओतले आणि ती म्हणाली, "तू तेल लाव आणि जरा वेळाने तळ्यावर जाऊन आंघोळ कर. परत आलास कीं मी तुला जेवायला देते थोडंसं!"

त्याने येताना पुन्हां पानांची पत्रावळ करुन आणली. तिने दिलेले जेवण तो जेवला आणि त्याने तिला आशीर्वाद दिला, "तुला नि तुझ्या नवऱ्याला दीर्घायुष्य लाभो!"

तिथून जाताजाता, त्याने ती पत्रावळ पुन्हां वळचणीला खोंचली, आणि तो चालता झाला. त्याचे हे कृत्य सुनेने पाहिले, परंतु ती कांहीही बोलली नाही.

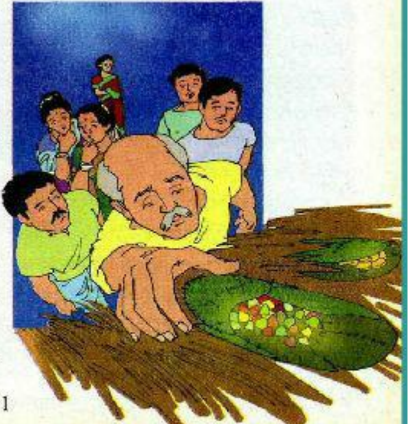
संध्याकाळीं, तिने शिजवलेले स्वादिष्ट भोजन सर्वांनी चवीने खाल्ले. शेतकरी नंतर म्हणाला, "हे सगळं विचित्र वाटतंय. एका शनिवारी, अन्न नाहीसं होतं. नंतरच्या शनिवारी, अन्नांत अळ्या, किडे होतात! आणि आज जर साधे जेवण चविष्ट बनलंय. देवाचा राग आता गेलेला दिसतोय."

धाकटी सून सर्वांना वाढून नंतर जेवायला बसली. जेवताना तिने त्या भिकाऱ्याने दोन्ही शनिवारी येऊन तेल मागितले, ती गोष्ट सांगितली. तिने दिलेले जेवण जेवल्यानंतर त्याने ती पत्रावळ बाहेरच वळचणीला खोंचल्याचे सांगितले.

शेतकरी लगेच उठला आणि त्या पत्रावळी कुठे ठेवल्या होत्या तिथें पाहायला गेला. त्या तिथेच होत्या. शेतकऱ्याने एक पत्रावळ ओढली, तर त्यांत हिरेमाणकें भरलेली होती. त्याने दुसरी पत्रावळ खाली काढली, तर त्यांत सोन्यांच्या मोहरा भरलेल्या होत्या. शेतकरी, त्याचे मुलगे व सुना, सगळेजण थक्क होऊन बघत राहिले. थोरल्या आणि मधल्या सुनेला त्या भिकाऱ्याची आठवण झाली. दोघीजणींनी त्याला रागावून हांकलून दिले होते.

शेतकरी म्हणाला, "मला वाटतं कीं भिकाऱ्याचे रूप घेऊन शनीश्वर देवच आपल्या घरी आला होता. आता तो प्रसन्न झालेला आहे."

त्यांचे शेजारीपाजारी व इतर गांवकऱ्यांना ही गोष्ट कळली, आणि तेव्हांपासून शनीश्वराला शनिवारी तेल वाहाण्याची प्रथा सुरु झाली. कारण शनिदेवाची पूजा शनिवारी केली जाते.

पंचायुध

ब्रह्मदत्त काशी येथे राज्य करीत असतां बोधिसत्वांनी युवराज म्हणून अवतार धारण केला. बारशाच्या दिवशी निरनिराळ्या देशातून थोर विद्वान व अनेक ज्योतिषी आले. ते राजाला म्हणाले - "आपला हा मुलगा कोणी थोर महापुरुष दिसतो आहे! पंचायुधे धारण करून हा जगज्जेता होईल आणि शूर पराक्रमी म्हणून याचा नावलौकिक होईल!" म्हणून मुलाचे नांव पंचायुध असेच ठेवण्यांत आले.

कांही काळ लोटला. मुलाला समजूत येऊ लागली, तेव्हां राजाने त्याला गांधार देशाच्या तक्षशिला नगरीतील एका सुप्रसिद्ध गुरुकुलात विद्याभ्यासासाठी पाठविले.

पंचायुधने तक्षशिला येथील गुरुकुलात कांही काळ अभ्यास केला व सर्व विद्यांमधे तो पारंगत झाला. गुरुकुलांतून समावर्तन संस्कार झाल्यावर घरी निघतेवेळी कुलगुरुने शिष्याला आशीर्वाद देऊन पांच आयुधे दिली. गुरुवर्यांचा निरोप घेऊन पंचायुध काशीला परत निघाला.

पंचायुधाला वाटेवर एक भयंकर अरण्य लागले. त्या अरण्यांतून चालत असतां पंचायुधाला वाटेत कांही ऋषी व मुनी भेटले. ते म्हणाले - "बाबा रे, तुला पाहिले तर तू वयाने फारच लहान दिसतो आहेस! या रानांत रोमांच नावाचा एक भयंकर राक्षस राहतो आहे. तू त्याच्या दृष्टीस पडलास तर तो तुला जिवंत सोडणार नाही. म्हणून तू या वाटेने न जाता दुसऱ्या वाटेने जा."

पराक्रमी पंचायुधाच्या मनावर मुनींच्या त्या सल्ल्याचा काही एक परिणाम झाला नाही. त्याने त्यांच्या म्हणण्याकडे दुर्लक्ष केले व तो त्याच अरण्यमार्गें पुढे निघाला. वाटेत एका जागी त्याला ताडामाडाएवढा उंच व अवाढव्य देहधारी रोमांच राक्षस भेटला.

तो राक्षस दिसायला भयंकरच होता. त्याचे डोके हत्तीसारखे मोठे होते. त्याला आग पाखडणारे डोळे होते आणि हत्तीच्या सारखेच दोन मोठे सुळे देखील होते. शिवाय सर्व अंगावर अस्वलासारखे लांब लांब केसही होते.

रोमांच राक्षस पंचायुधाच्या वाटेवर आडवा उभा राहून हुंकारला - "कोण रे तू? कोठे निघालास? उभा रहा! या जंगलात पाऊल टाकायला तुझी छाती कशी झाली? माझे नांव ऐकूनच लोक थरथर कांपतात. मी तुला आतां गिळतो!"

पंचायुध जरासुद्धा न भितां म्हणाला - "राक्षस राजा, मी सर्व कळल्यावरच या वाटेने आलो आहे. खबरदार, तू जवळ आलास तर!" असे दरडावून पंचायुधने धनुष्यावर बाण चढवून नेम धरला व राक्षसावर सोडला.

तो बाण राक्षसाने अंगात घातलेल्या कातड्याला लागला, राक्षसाला लागलाच नाही. तेव्हां पंचायुधाने बाणामागून बाण सोडून रोमांचावर शरवृष्टीच केली. परंतु तो प्रयत्नही निष्फळ ठरला. शेवटी पंचायुधाने विषारी बाण सोडले. परंतु त्यामुळे सुद्धां राक्षसाचे काहीही नुकसान झाले नाही.

आतां मात्र राक्षस मोठ्याने हुंकारला व पंचायुधावर धावला. पंचायुधाने आपली तलवार उपसली व राक्षसावर वार केला. परंतु राक्षस जागचा हललासुद्धां नाही.

तेव्हां पंचायुध राक्षसाला म्हणाला - "तू आपल्या मूर्खपणाने मला ओळखलेले दिसत नाहीस. माझं नाव पंचायुध आहे, लक्षांत असू दे. मी या अरण्यांत पाऊल टाकतांना फक्त आपल्या आयुधांवरच अवलंबून राहून इकडे आलो नाही!" असे म्हणत पंचायुधने मूठ आवळून राक्षसाला एक ठोसा दिला. राक्षस जागचा हलला नाही.

राक्षस जोराने हंसला व म्हणाला - "पोरा! तुझे हे धाडस पाहून तू कोणी सामान्य माणूस असशीलसे मला वाटत नाहीं. माझ्यासारख्या प्रलयभयंकराशी युद्ध करायचे साहस तू दाखविलेस. इतर लोक मला नुसते पाहूनच बेशुद्ध होऊन पडतात. मग तुला माझी भीति न वाटण्याचे काय कारण रे?"

"भय वाटण्याचे कारणच कां असावे? जो जन्मतो त्याला मरण हे असतेच! शिवाय माझ्या अंगात वज्रायुधासारखं एक खड्ग आहे. ते खड्ग म्हणजे ज्ञान. तू मला गिळलेस, तर ते खड्ग तुला उभे चिरून काढील!"

राक्षस एक दोन क्षणच विचार करीत राहिल्यावर म्हणाला - "पोरा, तू म्हणालास त्यांत कांही अर्थ असावा असे मला वाटूं लागले आहे! ते कांही असो, एवढे खरे की तू निर्भय आहेस, आणि शूर पराक्रमीही आहेस. मी तुझ्यासारख्याला गिळायचं म्हटलं तरी कदाचित् पचवू शकणार नाही. आतां तू तुला जिकडे जावयाचे असेल तिकडे खुशाल जा."

पंचायुधरूप अवतार घेतलेल्या बोधिसत्वांनी रोमांच राक्षसाला आशीर्वाद दिला व म्हटले - "तू मला सोडलेस, ठीकच झालं. परंतु तुझं पुढे काय? तू कितीदा या जगांत जन्म घेऊन कुकर्मे करीत निकृष्ट जीवन जगत राहिला आहेस, आणि अज्ञान अंधकारांत कोणास ठाऊक, किती काळ भटकत राहिला आहेस? तू आणखी कितीही दिवस नाहीं, तर युगानुयुगे जिवंत राहिलास, तरी तुला गती नाही का?"

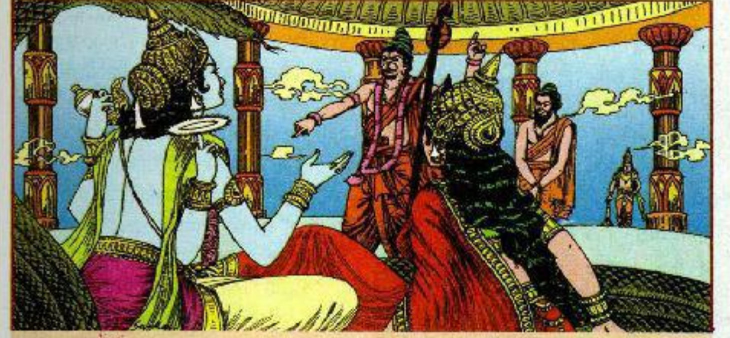
"तर मग महात्मन्, या अज्ञानांधकारातून बाहेर निघायला कांही मार्ग आहे का? असला तर कृपा करुन सांगा." राक्षसाने विचारले.

"तू या अरण्यांत राहून अरण्यमार्गाने येणाऱ्या-जाणाऱ्यांचा वध करुन त्यांना खातोस व अशा तऱ्हेने तू आपले पाप वाढवीत आहेस. तुझी पापकर्मे जितकी वाढत जातील, तुला तितकाच जास्त काळ हा निकृष्ट राक्षसजन्मच मिळणार, तुला मोक्ष लाभ मिळणेच शक्य नाही. तुला उत्तम मानवयोनीतच जन्म हवा असेल तर तू पापकृत्ये करण्याचे सोडून दे!" असा उपदेश करून बोधिसत्वांनी त्या राक्षसाला मानवांचे हित व्हावे, यासाठी त्याने पालन करण्यालायक व पुण्यप्राप्तीस आवश्यक असलेली पांच सूत्रे सांगितली, व अधम मानवत्व आणणारी पांच तंत्रे सांगितली.

त्या दिवसापासून रोमांच राक्षसाने आपली राक्षसी कृत्ये सोडली आणि तो त्या अरण्यमार्गे येणाऱ्या लोकांचा अतिथि-सत्कार करू लागला आणि धर्मबुद्धी नांवे प्रसिद्ध झाला.

अशा तऱ्हेने बोधिसत्वांच्या उपदेशामुळे भयंकर राक्षस देखील सन्मार्गाने चालू लागला.

विष्णु पुराण

श्रीमतीच्या स्वयंवराला अनेक देशांचे राजे त्रिलोकाचे प्रमुख हजर होते. विष्णूचे रूप घेऊन नारदाने स्वयंवराच्या मांडवात पाऊल टाकताच सर्व खदखदां हंसू लागले. आपले तोंड माकडा-सारखे बदलले असल्याचे कळल्यावर नारदाच्या तळपायाची आग मस्तकापर्यंत गेली.

श्रीमतीने विष्णूचे स्मरण केले त्याबरोबर विष्णु प्रकट झाला. श्रीमतीने विष्णूला वरमाळा घालून त्याला वरले आणि वैकुंठलोकी गेली.

ते पाहून नारद जास्तच चिडला आणि पर्वताबरोबर तो अंबरीषावर संतापला. आपण विचारले तेव्हां श्रीमतीला विष्णूस दिल्याबद्दल अंबरीषाचा सर्वनाश करण्याचे ठरवून त्याला शाप द्यायला तयार झाला. तेव्हां विष्णूचे सुदर्शन चक्र त्याच्या पाठीस लागले.

पर्वत व नारद दोघे वैकुंठलोकी धावले. तेथे श्रीमतीसह विष्णूला पाहून नारद जास्तच भडकला व म्हणाला - "तू सुद्धा श्रीमतीपासून म्हणजे आपल्या बायकोपासून निराळा होऊन विरहव्यथेने विलाप करशील! मला माकडाचे तोंड देऊन तू फसविलेस. तर तुला त्या माकडांचीच मदत घ्यावी लागेल!" या शब्दात नारदाने विष्णूला शाप दिला.

नारदाचा तो शाप ऐकून विष्णूने फक्त स्मित केले. श्रीमती लक्ष्मीचे रूप घेऊन आली. जे घडले त्याबद्दल लज्जित नारदाने व पर्वताने विष्णूचे चरण पकडले.

नारदाने आपल्या अश्रूंनी विष्णूचे चरण धुतले आणि शाप देऊन पोरखेळ केल्याबद्दल तो दुःख करू लागला. तेव्हां विष्णू नारदाच्या डोक्यावर हात ठेवून म्हणाला - "तू त्रिकाळवेत्ता आहेस. तुझ्या मुखांतून जे शब्द बाहेर पडले आहेत ते

१०. दुर्वासाचा गर्वभंग

अमोघ आहेत. तुझ्या तोंडून जो शाप बाहेर पडला तो माझ्याच संकल्पाने! मी रामावतार घेईन ते लोककल्याणार्थच होणार!''

तेव्हांपासून अंबरीष राजाला कोणाकडूनही तसा त्रास होणार नाही, व सुदर्शन चक्र त्याच्या रक्षणार्थ सतत हजर राहील, असे विष्णूने सांगितले.

दुर्वास ऋषींना तपोबलाबरोबर रागही तेवढाच जास्ती होता. एकदां ते आपल्या आश्रमांतून निघत असताना आनंदातिरेकाने विष्णूचे स्तोत्र गात नारद समोर आला.

''ओ हो, नारद वाटतं! कळ लावून कोठेतरी भरपूर पोटपूजा करून घेतलेली दिसते आहे!'' या शब्दांत नारदांची थट्टा केली दुर्वास ऋषींनी.

नारदाने डोळे उघडून तीनतीनदां वांकून दुर्वास ऋषींना नमस्कार करून म्हटले - ''तसं कांही नाही, मुनीवर्य! विष्णुभक्ताला पाहून मला परमानंद होतो! मी देहभान विसरून जातो. मी आतांच अंबरीष राजाला भेटून परत येतो आहे!''

''अंबरीष इतका मोठा भक्त आहे का?'' दुर्वास ऋषींनी चकित होऊन विचारले.

''होय, महामुने! विष्णूचा कृपापात्र असा तो थोर राजर्षी भक्त आहे. एकादशी व्रत व द्वादशीचे पारणे, हे त्याला आपल्या प्राणापेक्षांही जास्त प्रिय आहे!'' नारद म्हणाला.

''नारदा, त्या राजाची एवढी मोठी स्तुती करतो आहेस?'' दुर्वासांनी विचारले.

''त्याला भेटा म्हणजे कळेल की मी ही खोटी स्तुती करीत नाही. तुमच्यासारख्या थोर मुनिवर्यांनी त्याच्या घराला पावन केले तर त्याचा जन्म धन्य होईल. मी म्हणतो ते सत्य तर होईलच, तो आणखी जास्त स्तुतीला पात्र ठरेल!'' नारद नारायण नामाचा जप करीत पुढे निघून गेला.

नारद म्हणाला ते ऐकून दुर्वासाला जणूं कांही आव्हानच मिळाले. ते सरळ अंबरीष राजाकडे निघाले.

दुर्वास ऋषी आले तेव्हां एकादशी व्रत संपवून अंबरीष राजा द्वादशीचे पारण करण्याच्या तयारीत होता. राजाला परमानंद झाला. त्याने मुनिवर्यांची पादपूजा केली व द्वादशीच्या पारणे प्रसंगी जेवायचे निमंत्रण दिले.

नदीवर स्नानसंध्यादी आटोपून येतो असे सांगून दुर्वास स्नानाला गेले. बराच वेळ झाला तरी परतले नाहीत. द्वादशी संपण्याची घडी जवळ येत होती. द्वादशीला पारणें केले नाही तर व्रतभंग होण्याची भीती वाटू लागली. अतिथी अभ्यागतांच्या आधी कांही खाणे म्हणजे आचाराविरुद्ध होते.

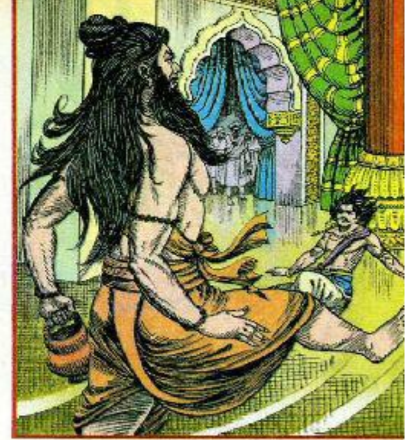
तेव्हां राजगुरुने ''पाण्याचे कांही थेंब प्राशन केल्यास व्रतभंग होणार नाही आणि पाहुण्यांना सोडून जेवल्याचा दोषही लागणार नाही.'' असे सांगितलें तेव्हां राजाने जलप्राशन करून द्वादशीचे पारणें केले.

त्याच वेळी द्वादशी संपून त्रयोदशी सुरुं झाल्याचे माहीत असूनही दुर्वास ऋषी मुद्दाम उशिरां आले व राजाने द्वादशीचे पारणे केल्याचे कळतांच संतापले. त्यांनी आपली जटा सोडली आणि क्रुद्ध होऊन म्हणाले -

''ए राजाधमा! विष्णुभक्त म्हणून नाटक करतोस आणि अतिथि अभ्यागताचा अपमान करतोस का? माझाच अपमान करायला तू निघालास. तुला यापुढे जिवंत राहायला तुझ्याजवळ किती प्राण आहेत रे? माझे नांव ऐकून त्रिलोक आणि त्रिमूर्ती थरथर कापतात. माझा शाप हा अमोघ आहे! तुला पापात्म्याची गति प्राप्त होवो!'' ते ऐकून अंबरीष राजा दुर्वासांच्या चरणांवर लोळण घालून म्हणाला - ''ऋषीवर्या! व्रतभंग होऊ नये यासाठी मी फक्त जलप्राशन केले. मला क्षमा करा, अशी विनंती करतो!''

दुर्वासांनी अंबरीषाच्या डोक्याला लाथेने मारले व म्हणाले - ''दुर्वासाच्या शब्दकोशात 'क्षमा' हा शब्दच नाही! भक्ती कीं तपश्चर्या, दोन्हींत कोणती थोर, हे तू आतां स्वतःच पाहशील!''

दुर्वासांच्या तपश्चर्येचा महिमा त्यांच्या जटेत गुप्तरूपे असतो. त्यांनी एक लांबशी बट उपटून दुसऱ्या हाताने योगदंड घेतला आणि ती

बट झाडली. त्या बटेतून ठिणग्या बाहेर आल्या आणि त्याच्या पाठोपाठ काळा धूर निघून तो आकाशाला जाऊन भिडला. त्या धुरांतून एक भयंकर कृत्या निघाली.

ती कृत्या गरजली आणि अंबरीषाला गिळायला आपली भयंकर जीभ काढून पुढे सरसावली. त्या पाठोपाठ बिष्णूच्या कृपेने त्याचे सुदर्शन चक्र दुर्वास ऋषींच्या आणि त्या कृत्येच्या पाठीस लागले. त्याने त्या कृत्येचा संहार केला. तिचे तुकडे तुकडे झालेले पाहून दुर्वास ऋषी भयकंपित झाले.

कृत्येचा संहार केल्यावर सुदर्शन चक्र दुर्वास ऋषींवर धावले.

दुर्वास ऋषींनी आणखी एक बट आपल्या जटेतून उपटली. त्या बरोबर दुर्वास ऋषींच्या रक्षणार्थ वज्राचा एक पर्वतच उभा राहिला.

सुदर्शन चक्राने त्या पर्वताच्या ठिकऱ्या उडविल्या आणि ते दुर्वासावर धावले.

दुर्वासाने आणखी एक बट उपटून सुदर्शन चक्रावर टाकली. त्यासरशी बर्फाचा एक डोंगरच मधे उभा राहिला. सुदर्शन चक्रांतून निघालेल्या ज्वाळांनी तो पर्वत विरघळून गेला.

दुर्वास ऋषी पळूं लागले, तेव्हां सुदर्शन चक्राचा ताप असह्य होऊन त्यांची जटाच भस्म झाली. अशा तऱ्हेने दुर्वास ऋषींची सर्व तपःशक्ती नष्ट झाली.

डोंगर, पर्वत, नदी आणि ओढे पार करून दुर्वास ऋषी धावत पळत होते. त्यांच्या पाठीस सुदर्शन चक्र लागले होते. मुनिवर्यांना त्याने त्रिलोकाचे भ्रमण करविले. दुर्वास ऋषी ब्रह्मलोकात पळत येत असतां नारदाने त्यांना पाहिले व खदाखदां हंसून तो म्हणाला - "अहो, दुर्वास ऋषीच ना? कोठे पळतां आहां?" परंतु त्यांनी त्याचे उत्तर दिलेच नाही. पाठीस लागलेल्या सुदर्शन चक्राकडे बोट दाखवून ते पुढे पळतच राहिले आणि ब्रह्मदेवासमोर येऊन त्यांनी साष्टांग नमस्कार घातला.

"मी विष्णूच्या नाभिकमलातून जन्मलो, मी काय करूं शकणार? मी सुदर्शन चक्रापासून तुझे संरक्षण करू शकेन, असे तुला कसे काय वाटले, दुर्वासा?" ब्रह्मदेवाने विचारले.

"तू ब्रह्मदेव म्हणून मी आलो, तर तुझा एवढाच का पराक्रम? माझे रक्षण करायला तो महादेव शंकर आहे रे!" ऋषी म्हणाले.

"होय, होय रे दुर्वासा! ते बरोबर आहे. तुला कैलासलोकी जितके लवकर जाता येईल तितके लवकर जा." ब्रह्मदेवाने सांगितले.

कैलासलोकी जाऊन दुर्वासाने शंकराच्या पायधरण्या केल्या की कसेही करून रक्षण कर!

"ते सुदर्शनचक्र विष्णूचे आहे, त्याला अडवून त्याच्याशी वितुष्ट आणू म्हणतोस का? तू जो अहंकार दर्शविलास त्याचे तुला उत्तर मिळणार नाही म्हणतोस का? जा! जा!" शंकर म्हणाला.

दुर्वास ऋषी वैकुंठलोकी गेले आणि विष्णूसमोर साष्टांग प्रणिपात करून म्हणाले - "आपले हे सुदर्शनचक्र मागे घ्या!"

"अंबरीषाच्या रक्षणाची जबाबदारी सुदर्शन चक्रावर मी केव्हांच टाकली होती. तेव्हां आतां मी काय करूं म्हणतां ऋषिवर्य? तुम्ही अंबरीषाकडेच जाऊन त्याला सुदर्शनचक्र मागे घ्यायला सांगा!" विष्णू म्हणाला.

दुर्वास हताश होऊन उठले. त्यांचा अहंकार लयाला गेला. त्यांचे मुंडन तर आधीच झाले होते. त्यांचे सर्व तपोबल पूर्णपणे नष्ट झाले होते. भक्तीसमोर तपोबल कुचकामाचे असल्याचा प्रत्यय आला. शेवटी अंबरीष राजाकडे ऋषी निघाले. चक्र शांतपणे पाठीमागून जात होते. दुर्वास ऋषी अंबरीषाचे पाय धरायला वांकत असतां अंबरीषाने मध्येच त्यांना थांबविले व सुदर्शन चक्राला "थांब" म्हणून खूण केली. चक्र मागे फिरले व अदृश्य झाले.

विष्णूच्या अग्रगण्य शिष्यांमध्ये अंबरीषाचे नांव चिरस्थायी झाले.

सूर्यवंशी राजांत गाधी हा एक प्रमुख राजा होता. गाधीचा मुलगा तोच विश्वामित्र. त्यांनी कृताश्वजवळ धनुर्विद्या शिकून घेतली होती. त्यांनी अनेक अस्त्रे संपादन केली.

विश्वामित्र गादीवर बसल्यावर एकदां वशिष्ठ ऋषींच्या आश्रमांत गेले. वशिष्ठ ऋषींकडे एक होमधेनू होती. तिच्या कृपाप्रसादाने त्यांनी विश्वामित्राचे व त्याच्याबरोबर आलेल्या सर्व सरदारांचे उत्तम आदरातिथ्य केले.

"मी दहा लक्ष धेनू देतो, मला ती होमधेनू द्या." विश्वामित्राने वसिष्ठांजवळ विनंती केली. वसिष्ठ ऋषींनी नकार दिला.

विश्वामित्र बळजबरीने आपल्या सैन्याच्या मदतीने त्या गाईला ओढून नेऊ लागले तेव्हां वसिष्ठांनी आपल्या तपोबलाने गाईच्या अंगातून अनेक शबर योद्धे निर्मिले.

त्या शबर योद्ध्यांनी विश्वामित्रांच्या सैन्याचा संहार केला आणि त्यांना पळवून लावले.

राजा होऊन राज्य करण्यापेक्षा तपश्चर्या करून थोरपण मिळविणे जास्त श्रेयस्कर, असा विचार करून विश्वामित्रांनी सिंहासन सोडले व अनेक वर्षे घोर तपश्चर्या केली आणि वसिष्ठ ऋषी इतकाच थोर असल्याचे म्हणविले.

तेव्हांपासून विश्वामित्र वसिष्ठ ऋषीहून थोर असल्याचे म्हणविण्यासाठी चढाओढ करू लागला.

रावणाचे अनुयायी आर्यावर्तात येऊन ऋषीमुनींच्या आश्रमांत शिरून त्यांच्या होम आदि धार्मिक कार्यात विघ्नें आणूं लागले. ऋषी व मुनींना त्रास देऊ लागले. आश्रमांना आग लावूं लागले.

विश्वामित्रांनी एक मोठा यज्ञ करण्याचे ठरविले. मारीच, आणि सुबाहु राक्षस तो यज्ञ होऊ नये यासाठी विघ्नें आणू लागले. ताटका नावाची राक्षसीण ही यज्ञ विध्वंस करू लागली.

विश्वामित्रांना यज्ञकार्यात विघ्ने येत असलेली पाहून फार काळजी वाटली व ते हिमालय पर्वतात सिद्धाश्रमात जाऊन समाधी धरून बसले.

त्या समाधीत विश्वामित्रांना विष्णूने रघु-वंशात जन्म घेऊन रामरूपे अवतार धारण केला असल्याचे कळले. लोककल्याण करण्यासाठी अवतार धारण करणाऱ्याला वसिष्ठ ऋषींनी कितीही शास्त्रविद्या शिकविली तरी ती राक्षसांचा संहार करायला उपयोगी पडणार नाही. शस्त्रास्त्र-विद्या, धनुर्विद्या शिकून घेणे आवश्यक आहे! ती विद्या शिकवील असा गुरु रामाला हवा. रामाला अस्त्रविद्येचा उपदेश करण्याची शक्ती विश्वामित्रा-कडे होती.

विश्वामित्रांना समाधी धरून बसले असतां लक्ष्मीने सीता या नामें जनकराजाकडे जन्म घेतला असल्याचेही दिसले. सीता व राम यांचा विवाह झाला पाहिजे.

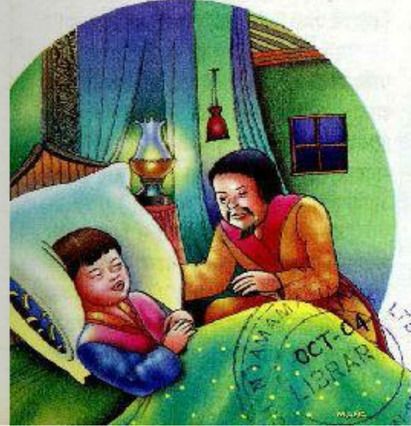
रामाच्या हातीच आपले यज्ञकार्य निर्विघ्न पार पडू शकेल. आपल्याला माहीत असलेली सर्व शस्त्रास्त्रविद्या रामाला शिकवून आपण त्याला राक्षसांचा संहार करायला तयार केले पाहिजे अशी प्रेरणा विश्वामित्र ऋषींना झाली. ते रामाला घेऊन येण्यासाठी अयोध्येला निघाले.

भुतांची पिशवी

एका श्रीमंत जोडप्याला जिन-हो नावाचा एकुलता एक मुलगा होता. जिन-होचे संगोपन करायला त्याच्या आईवडिलांनी एक वयस्कर नोकर ठेवला होता. त्या नोकराचे नांव होते वान-क्यून. त्याच्याकडे गोष्टींचा खजिनाच होता. कांही गोष्टींमधे भयानक विषारी साप होते, क्रूर वाघ सिंह होते, तर कांही कांही गोष्टींत सुंदर राजकन्या, सुस्वभावी पऱ्या, धाडसी नायक आणि दयाळू राजेराण्याही असत.

पण वान-क्यूनच्या प्रत्येक गोष्टींत एखादे तरी भूत असे. जिन-होला या गोष्टी ऐकायला अतिशय आवडायच्या. म्हणून त्या गोष्टी इतरांनी ऐकूं नयेत असं त्याला वाटत असे. आपल्या मित्रांना तो या गोष्टी सांगत नसे, आणि त्याच्या नोकराने इतरांच्यासमोर या गोष्टी सांगू नयेत असा त्याचा आग्रह होता. त्यामुळे या गोष्टीमधली सगळी भुते त्याच्याकडेच बंदी बनून राहात होती.

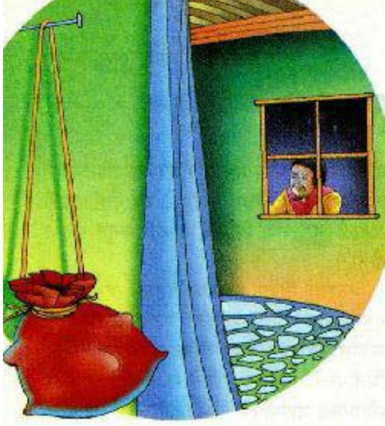

त्याचा नोकर व कथावेल्हाळ असणाऱ्या वान-क्यूनने एक कातडी कामचलाऊ थैली बनवली होती बटव्यासारखे बंद असलेली ती थैली भिंतीवरती खुंटीला टांगलेली होती. दर रात्री झोंपायला जाण्यापूर्वी जिन-होला गोष्ट सांगतांना वान-क्यून ती थैली आपल्या मांडीवर ठेवी, आणि गोष्ट संपली की थैलीचे बंद जरा सैलसर करी. गोष्टीतले भूत थैलीत जाऊन बसे. तीच गोष्ट जेव्हां पुन्हां सांगितली जाई त्याचवेळीं फक्त ते भूत बाहेर येऊं शके. खुंटीला थैली टांगायच्यापूर्वी वानक्यून तिचे बंद अगदी घट्ट बांधून ठेवीत असे.

हा क्रम कित्येक दिवस, आठवडे, महिने आणि वर्षे असाच चालूं राहिला. या काळांत जिन-हो किंवा वान-क्यूनने कोणतीही गोष्ट दुसऱ्यांना सांगितली नाही. आणि ती भुते त्या थैलींत बंद होऊन राहिली. आपण केव्हां तरी मुक्त होऊं शकूं ही त्यांची आशा केव्हांच मावळली होती.

कहाणी सांगताना आणि ऐकताना जिन-हो आणि वान-क्यून इतके उत्साही आणि उत्तेजित होत असत कीं त्या कातडी थैलीतल्या भुतांची भुणभुण त्यांना ऐकायला येत नसे.

जिन-हो पंधरा वर्षांचा झाला, हे कुणाच्या

लक्षांतच आलं नव्हतं. कोरियांतल्या त्या काळच्या प्रथेनुसार आता तो लग्नाच्या वयाचा झाला होता. त्याच्या आईवडिलांनी एक सुंदरशी मुलगी शोधून ठेवली होती. ती होती एका धनवान व्यापाऱ्याची मुलगी मिन-जी! त्यांचे लग्न ठरले. "लौकरच लग्नाचा दिवस उजाडला. उजाडताच जिन-हो व त्याचे वडील समारंभासाठी वधूच्या घरी जाण्यासाठी तयार झाले. घरांत इतरेजन जे मागे राहिले होते, ते नववधूच्या स्वागतासाठी तयारी करण्यांत गुंतले.

म्हातारा सेवक वान-क्यून घरीच थांबला होता. तो घराच्या कानाकोपऱ्यांत हिंडून सगळीकडे सारी तयारी व व्यवस्था ठीक आहे कीं नाही, याची पाहाणी करीत होता. त्याने एकवार जिन-होच्या शयनगृहांत डोकांवून पाहिले. कांहीजण कुजबुजत आहेत असं त्याला वाटलं. थोडा वेळ तो तिथेच थांबला आणि लक्षपूर्वक ते आवाज ऐकत बसला. अचानक त्याचे लक्ष त्या कातडी थैलीकडे गेले. ती पिशवी हलत होती आणि थरथरतही होती. तो कुजबुजीचा आवाज त्या थैलीमधल्या भुतांचा होता असा वान-क्यूनने तर्क केला. चोरपावलाने तो पिशवीजवळ येऊन थांबला आणि त्यांचे बोलणे ऐकूं लागला. ती भुते आपापसांत बोलत होती.

"आज ह्या मुलाचे लग्न होणार आहे. आपल्याला त्याने या पिशवीत जखडून ठेवले आहे, त्याचा आज सूड घेता येईल. आपण त्याला मारुन टाकू या. तो मेल्यानंतर कुणीतरी येऊन ही थैली उघडेल आणि तेव्हां आपण सगळेजण मुक्त होऊं."

"हो, हो, तसंच करुं या. पण कसं करणार?"

"आता मी विषारी विहिरीचे भूत आहे. नवरामुलगा ज्या मार्गाने वधूच्या घरी जाईल, त्याच्या वाटेवरची विहीर मी विषारी पाण्याने भरीन. त्याला तहान लागेल आणि तो नक्की त्या विहिरीचे पाणी पिईल. आणि मग... हा. हा... हा!"

"फार छान कल्पना आहे हं! जर तो पाण्यासाठी थांबला नाही, तर मी विषारी फळ झाडाच्या गोष्टीचे भूत आहे. मी त्याच्या वाटेत इतक्या खाली फांद्या वांकवीन कीं फांदीवरची सुंदर रसाळ फळें तोडण्याचा त्याला मोह होईल. आणि नंतर काय.... हा... हा... हा!"

"जरी तो वधूच्या घरी पाणी न पिता आणि फळें न खाता पोंचला, तरी माझ्या गोष्टीत एक नरम विषारी धारदार पाते आहे. ते मी दाराजवळ ठेवून ते रेशमी उशीखाली लपवीन. त्याने त्याच्यावर पाय ठेवला कीं मग काय... हा.. हा... हा!

"आणि यांतूनही जरी तो वाचलाच तरी माझ्या गोष्टीत तर एक दुष्ट सर्प आहे. तो वधूच्या गादीखाली लपेल. रात्री तो बाहेर येईल आणि नवऱ्या मुलाला चावेल. आणि तेव्हां तर... हा... हा... हा!!" "फार छान, फारच छान!" दुसऱ्या भुतांनी एकदम दुजोरा दिला.

म्हातारा वान-क्यून हा सज्जन, स्वामीभक्त सेवक होता आणि जिन-होवर त्याचे फार प्रेम होते. त्या भुतांनी रचलेला हा कट ऐकून तो फार घाबरला. त्याला माहीत होतं कीं जरी ती भुते त्या थैलीत अडकलेली होती, तरी त्यांना दुष्टावा करण्याची शक्ती जरूर होती.

वान-क्यून आपल्या मालकाकडे गेला. मालक एका पांढऱ्या शुभ्र घोड्यावर स्वार झालेला होता. "मालक, आजचा हा दिवस फारच महत्वाचा आहे. छोट्या मालकांच्या घोड्याच्यापुढे लगाम धरून चालत जावे अशी माझी इच्छा आहे!" वान-क्यूनने विनंती केली.

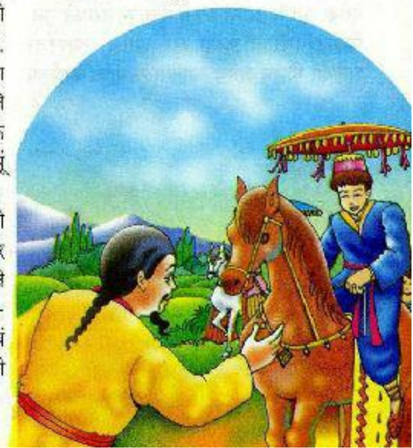
"फारच छान हं! तुला माझी परवानगी आहे." जिन-होच्या पित्याने आनंदाने सांगितलं.

वान-क्यून फारच खूष झाला. लग्नाच्या मिरवणुकीत त्याला मानाचे स्थान मिळाले होते म्हणून नव्हे, तर आता वाटेत येणाऱ्या प्रत्येक संकटातून तो आपल्या मालकाचा प्राण वांचवूं शकला असता.

वान-क्यूनला जी भीती वाटत होती त्याचप्रमाणे झालं. जिन-होने वाटेत एक विहीर बघितली आणि तिथे थांबून त्या विहिरीतले पेलाभर पाणी प्यायला मागितले. आता वान-क्यूनला तर ते विषारी पाणी जिनहोला द्यायचं नव्हतं. तो म्हणाला, "छोटे मालक, पाणी काढायला वेळ लागेल. आणि तोपर्यंत थांबून राहिलं तर तुम्ही घामेजून जाल. उन पहा ना किती कडक आहे ते! आणि हा नवरदेवाचा पोशाख घामाच्या डागामुळे खराब होईल."

जिन-होला तर खूप तहान लागली होती. पण त्याला वान-क्यूनचे म्हणणे पटले. त्याने घोड्याला थापटी दिली. जरा दूर अंतरावर गेल्यानंतर जिन-होला रस्त्यांत रसदार फळाचे झाड दिसले. "अरेच्या! ही फळे खाऊन माझी तहान भागेल. वान-क्यून माझ्यासाठी कांही फळे तोडून द्या ना!"

त्या सेवकाने गंभीर चेहरा करुन म्हटले, "अहो छोटे मालक," आणि त्याने जीन-होला जवळ ओढले आणि त्याला विनवले, "अहो, हे काय करता आहात? आज आपला विवाह होणार आहे. आणि ह्या दिवशी आपण रस्त्यांतली कुठलीतरी फळें खाणार?" वान-क्यूनने लगाम खेंचला आणि घोडा पुढे जाऊं लागला.

पुढे जात जात लौकरच वरघोडा व लवाजमा वधूच्या घरी पोंचला. दोन नोकर धांवत आले आणि नवरदेवाने घोड्यावरुन उतरल्यावर त्याला पाय ठेवण्यासाठी त्यांनी एक रेशमी उशी आणली. पण वान-क्यूनने झटकन ती उचलून बाजूला टाकली आणि म्हटलं, "अहो पाहा, ही किती छान नि मऊ आहे. माझ्या मालकांचा पाय घसरुन ते खाली पडायचे! तुम्ही लाकडी चौरंग घेऊन या."

जिन-हो, त्याचे वडील वधूपिता, सगळेजण हे पाहून चकित झाले. कुणीतरी लांकडी चौरंग आणला. वान-क्यूनच्या हाताचा आधार घेऊन जिन-हो घोड्यावरुन खाली उतरला.

एका सजवलेल्या शोभिवंत उद्यानात नवरदेवाचा गोतावळा पोचला. विवाहसमारंभासाठी एक मंच तयार केलेला होता. चमचमणाऱ्या दागिन्यांनी मढलेली आणि सुंदर वधूवेष परिधान केलेली लाजरी मिन-जी आपल्या मैत्रिणींच्याबरोबर आली आणि तिला मंचावर बसवले गेले. विवाहविधी लौकरच सुरुं झाला. त्यानंतर शानदार भोजन आणि त्यानंतर नृत्याचा कार्यक्रम सुरुं झाला. कार्यक्रमानंतर रात्री त्यांची विश्रांतिची वेळ झाली. वधुवर त्यांच्या खास शयनगृहाकडे जायला निघाले. तेवढ्यांत वान-क्यून एक मोठा सुरा घेऊन घाईघाईने तिथे आला. काय काम होतं ते सांगण्याऐवजी तो सरळ त्यांच्या शयनगृहांत शिरला आणि त्याने पलंगावरची चादर ओढून काढली व गादी उचलली. गादीखाली साप लपलेला होता, त्याला त्याने सुऱ्याने मारुन टाकलं. बघणाऱ्या मंडळींच्या तोंडचं पाणी पळालं होतं. जिन-होचे आणि मिन-जीचे वडील, दोघेही पुढे आले.

"बाबा, आज वान-क्यूनने आमचे प्राण वांचवले आहेत." घाबरलेला जिन-हो एव्हांना सांवरला होता. त्याने पित्याला व सासऱ्याला सांगितले.

वान-क्यून दुसऱ्या दिवशीदेखील तिथेच राहिला. नंतर वधुवर जेव्हां आपल्या घरी आले तेव्हां त्याच्या स्वागतासाठी मोठी मेजवानी झाली. वान-क्यून जिन-होच्या शयनगृहांत जाऊन त्यांना म्हणाला, "कालचं माझं वागणं तुम्हाला विचित्र वाटलं असेल, पण मला याविषयी सांगायचं आहे."

आणि त्याने त्या चामड्याच्या थैलींत अडकून पडलेल्या भुतांची तक्रार व त्यांची योजना सांगितली.

काय करायला हवं त्याचा निर्णय मिन-जीने लगेच घेतला. ती जिन-होकडे बघत म्हणाली, "जिन-हो! आजपासून तुला मी एकएक कहाणी सांगत जाईन, आणि एकापाठोपाठ एक अशा त्या सर्व भुतांना आपण मोकळं करुन त्यांना मुक्त करुन टाकूं!"

ऋणमुक्ती

एका गावात रंगनाथ नांवाचा एक अत्यंत कंजूष माणूस होता. पैसा हातांत असून तो फारच दरिद्री आयुष्य जगत होता.

कांही दिवसानंतर रंगनाथच्या पत्नीचा मृत्यू झाला. त्याचा मुलगा मात्र जरा भोळा व थोडा मठ्ठच होता. रंगनाथ त्याला फक्त भाताची पेज जेवायला देत असे. त्यामुळे तो मुलगा नेहमी भुकेला असे. जरा हातांत एखादा पैसा मिळाला कीं तो दुकानांत जाऊन कांहीतरी पदार्थ खरेदी करुन खात बसे.

रंगनाथने पैसे सांठवण्यासाठी एक उपाय शोधला. घराच्या कोपऱ्यांत त्याने एक खड्डा खणला व त्यांत एक मातीचे मोठे मडके पुरले. मडक्याच्या झांकणावर त्यांत पैसे घालण्यापुरतीच एक छोटीसी खांच त्याने पाडली. वरुन पाहिले तर तिथें मडके आहे हे कळतदेखील नव्हते. रंगनाथची जी रोजची कमाई होत होती, त्यांतले थोडे पैसे तो खर्चायला ठेवून बाकीचे सर्व पैसे त्या मडक्यांत टाकीत होता.

मुलाने वडील काय करतात ते पाहिले होते. आपले वडील असे जमिनींत पैसे कां घालतात ते ह्या मुलाला कांही कळेना. एके दिवशी त्याने वडिलांना विचारलं, "बाबा, तुम्ही घरांत पुढल्या आठवड्याचा तांदूळ खरेदी करायच्याऐवजी हे पैसे जमिनीत कां घालता?"

रंगनाथने त्याला समजावलं, "बाळा, जमिनीत आपलाला कर्ज देणारा असतो. त्याला आपण पुष्कळ पैसे देणे लागतोय. आपण गरीब आहोत, म्हणून एकदम सारे कर्ज फेडता येणार नाही. रोज थोडेथोडे देत मी त्यांचे ऋण चुकवतो आहे."

यावर मुलाचा विश्वास बसला आणि वडिलांच्या चिक्कूपणाचे त्याला कारणही कळले. त्याच्या मनांत त्या धनकोविषयी राग निर्माण झाला. मुलाने विचारले, "बाबा, त्या कर्ज देणाऱ्यांच्यामुळेच आपण पोटभर जेवूं शकत नाही. त्यांचे पैसे न देता आपण रोज पोटभर जेवलो तर काय होईल?"

२५ वर्षांपूर्वीची चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

मुलगा आपल्या या सांठवणीत अडथळा निर्माण करील अशी रंगनाथला काळजी वाटली. म्हणून त्याला भीती वाटावी या हेतूने रंगनाथ म्हणाला, "हे बघ बाळा, नीट ऐक! आपले धनको हे कांही सर्वसामान्य, साधे लोक नाहीत. आपण एखाद्या दिवशी जरी पैसे जमिनीत घातले नाहीत तर ते लोक मोठ्या तलवारी, भाले घेऊन येतील आणि आपल्याला मारायची धमकी देतील. त्यांना पाहूनच आपला प्राण झटकन जाईल!"

रंगनाथचे हे बोलणें मात्र मुलाच्या डोक्यांत घट्ट बसले.

कडक थंडीच्या दिवसात एका रात्री एक वैरागी जेवायच्या वेळेला दाराशी आला आणि दार ढकलून आंत येत म्हणाला, "आपण धर्मदाता आहात, मला घासभर अन्न द्या हो!"

त्याला आंत आलेला पाहून रंगनाथला अतिशय राग आला. तो ओरडून म्हणाला, "ही काय तुझ्या बापजाद्यांनी बांधलेली धर्मशाळा वाटली कीं काय तुला?" वैरागी आश्चर्यचकित झाला आणि विनवून म्हणाला, "बाबा, जेवणाचं जाऊं दे, पण निदान आजची रात्र तुमच्या पडवीत मला झोपायला परवानगी द्या. बाहेर इतकी भयंकर थंडी पडली आहे हो!"

रंगनाथ जास्तीच चिडला, "अरे, तुझी सेवा करायला मी काय तुझा कर्जदार आहे कीं काय? चल जा!" असं म्हणून रंगनाथने वैराग्याची मानगूट पकडली आणि त्याला दाराबाहेर ढकलून दिले.

"माझा नसशील कदाचित, पण दुसऱ्या कुणाचा तरी नक्की कर्जदार असशीलच, म्हणून उपास करीत पैसे सांठवतो आहेस. जे कमवतो आहेस, ते भोगायचे भाग्य कांही तुझ्या नशिबांत असणार नाही." वैरागी म्हणाला.

"तुझ्यासारख्यांना घरांत आसरा दिला तर तशीच वेळ येईल. आज रात्रभर थंडीत कुडकुडत बैस म्हणजे कळेल तुला." रंगनाथ म्हणाला, "वेळ आली कीं तुझी पण हीच परिस्थिती होईल बघ. उगीच उद्धटपणाने बोलूं नकोस." वैरागी म्हणाला.

"अरे, एवढं भक्कम घर आहे माझं! माझी कशाला तशी अवस्था होईल? हे बघ, तुझ्या-सारख्या कमनशिबी लोकांसाठी सगळे रस्ते रिकामे पडले आहेत ना!" असं सांगून रंगनाथने धाडकन दार बंद केले.

कांही दिवसानंतर रंगनाथला दुसऱ्या गांवी जायचे होते. त्याने आपल्या मुलाला सांगितले, "बाळ, तू नीट घर सांभाळ बरं कां! रोज जे पैसे मिळतील, ते जमिनीत टाकत जा. रात्रीच्या वेळी त्याच जागेवर खाट ठेवून तिथेच झोंपत जा. मी दोनतीन दिवसांत जाऊन येतोच बघ!"

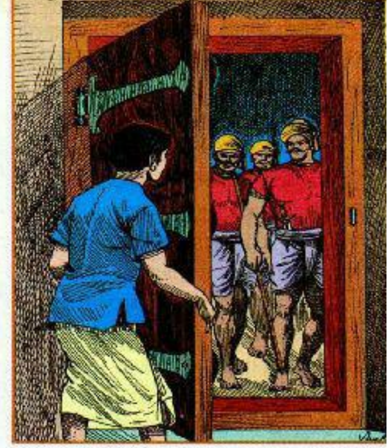
रंगनाथच्या मुलाला हाती येणारे पैसे जमिनीत टाकणे अजिबात आवडत नव्हते. म्हणून खायचे पदार्थ विकत आणून तो खात होता. दोन दिवस उलटले. तिसऱ्या दिवशी रात्रीच्या वेळी कुणीतरी दरवाजा खटखटवला. रंगनाथचा मुलगा उठला आणि त्याने दार उघडले. त्याबरोबर तीन चोर तलवारी आणि भाले घेऊन घरांत घुसले.

त्यांना पाहिल्याबरोबर रंगनाथच्या मुलाला आपल्या वडिलांचे बोलणे आठवले. त्याला वाटलं कीं हेच लोक त्यांना कर्ज देणारे असतील. त्याने दोन दिवस जमिनींत पैसे घातले नव्हते, म्हणून हे लोक त्याच्यासाठीच आले असावेत.

त्या मुलाने चोरांना सांगितलं, "सावकारांनो, मला माफ करा. दोन दिवस माझ्या हातांत कांहीच पैसे आले नव्हते, म्हणून मी जमिनींत पैसे टाकले नाहीत. जर माझे वडील इथे असते तर त्यांनी तुमच्यासाठी कांही ना कांही पैसे नक्कीच टाकले असते. ते आत्ता यावेळी घरांत नाहीत. उद्यां मी तुमच्यासाठी मिळतील ते सगळे पैसे जमिनीत टाकीन."

चोरांना नीटसं कांही समजलं नाही. पण त्यांच्यासाठी कुठेतरी पैसे ठेवले जात आहेत हे मात्र नक्की समजलं. एका चोराने मुलाला विचारलं, "सांग तरी, तुझा बाप कुठे पैसे ठेवतो?"

हे ऐकून रंगनाथच्या मुलाने खाट सरकावली आणि जिथें मडके पुरले होते, ती जागा त्यांना दाखवली. त्या जागेवर खणून चोरांनी तो घडा बाहेर काढला. त्यांत बरेच पैसे होते. चोरांनी ते मडके घेतले आणि ते पळून गेले.

दुसऱ्या दिवशी रंगनाथ परतला. मडके पुरलेल्या जागी केवळ खड्डा दिसल्याबरोबर भीतीने त्याचा थरकांप झाला, आणि "माझे मडके, माझे पैसे!" असे ओरडत, रडत, दुःखाने आपले डोके धरुन तो बसला.

वडिलांचे असे वर्तन पाहून मुलाने त्याला विचारले, "बाबा, तुम्ही उगीच कां वाईट वाटून घेता? ते पैसे चोरांनी कुठे नेले आहेत?"

"मग तू काढून ते मडके दुसऱ्या जागी लपवले आहेस कीं काय?" रंगनाथने विचारलं.

"घाबरुं नका हो! ते पैसे त्यांचेच होते ना, म्हणून त्यांनी ते मडके नेले." मुलाने समजावून सांगितले.

आता रंगनाथ भलताच संतापला. त्याने मुलाचा गळाच पकडला आणि विचारले, "कोण होते ते लोक? माझे पैसे त्यांचे कसे काय झाले रे?"

"बाबा, तुम्हीच तर त्या दिवशी म्हणालात की त्यांनी आपल्याला कर्ज दिलंय, तेच ऋण देणारे लोक आले होते." आणि त्याने त्यांचे वर्णन करुन काय घडलं ते सांगितलं.

"अरे, मी तुला गंमतीत सांगितलं होतं. ते लोक चोर होते. आपण त्यांचं कांहीही देणं लागत नाही बरं कां! तुझ्या बावळटपणामुळें आज मी खंक झालो. अनोळखी लोकांनी रात्रीं दार वाजवलं तर शहाणा माणूस कधी आपण होऊन दार उघडेल कां?" रंगनाथ हताश झाला होता. मुलाला आपली चूक कळली. पुन्हां असे करायचे नाही असा त्याने मनाशी निश्चय केला.

यानंतर रंगनाथने यावर विचार केला. आपले पैसे परत मिळतील या आशेने जर चोरीची फिर्याद दाखल केली तर सगळ्या गांवकऱ्यांना आपल्या पुंजीबद्दल कळेल, म्हणून त्याने रात्रीच्या वेळी चोरांचा तपास करण्यासाठी आसपासच्या गांवातून फेरफटका मारायला सुरवात केली.

एका रात्रीं मध्यरात्र उलटल्यावर तो घरी परत आला आणि त्याने दार वाजवले, पण कांही केल्या मुलाने दार उघडले नाही. त्याला हांका मारल्या, पण कांही उपयोग झाला नाही. आपल्या मुलाच्या वेडगळपणाबद्दल नशिबाला बोल लावीत रंगनाथ घराच्या दाराशीच टेकून बसला. रात्रभर थंडीने कुडकुडत होता, त्यामुळें झोंप येत नव्हती. पहाटे जरा त्याचा डोळा लागला आणि तो तिथेच लवंडला.

त्याच वेळेला त्या वाटेने तो बैरागी जात होता. त्याने रंगनाथला हालवले आणि रंगनाथ उठून बसल्यावर विचारले, "अरे, एवढे भक्कम घर आहे तरी थंडीत असा बाहेरच कां झोपला आहेस?"

"काय सांगू भाऊ? त्यादिवशी तुम्ही जे बोललात, तो शाप मला बाधला बघा! मी माझी संपत्ती ना कुणाला दान दिली, ना स्वतः वापरली! सारी रक्कम चोरांच्या हातांत सांपडली." रंगनाथ म्हणाला.

"ते लोक चोर नव्हते, कर्ज देणारे होते. आता तू कर्जमुक्त झाला आहेस, तेव्हां उलट तू आनंदी असायला हवंस!!" असं म्हणून बैरागी पुढे गेला.

त्या दिवसापासून रंगनाथचा स्वभाव बदलला. तो स्वतः पोटभर जेवूं लागला आणि इतरांनाही व्यवस्थितपणे देऊं लागला. त्याची काळजी करण्याची वृत्ती पालटली.

